

FIGYELEM!!!

**Folyóiratunk
a 2011. évi 1. számtól kezdve**

kizárólag

**ELEKTRONIKUS FORMÁBAN
(pdf-állományként)**

jelenik meg!

**Az elektronikus kiadás a folyóirat
eddig tartalmi és formai vonásait
minden tekintetben megőrzi!**

**TOVÁBBRA IS SZÁMÍTUNK ÖNRE
ELŐFIZETŐKÉNT!**

***RÉSZLETEK
AZ 1. OLDALON!!!***

**2010/5.
NOVEMBER-DECEMBER**

TREZOR KIADÓ

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: (1) 363-0276 * E-mail: trezorkiado@t-online.hu (Új cím!)

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Az árak 2010. december 31-ig érvényesek.

Raktári szám:	Szerző:	Cím:	Iskolai ár (Ft)	Bolti ár (Ft)
TR 0001	Cs. Nagy Lajos	Alapfokú helyesírási gyakorlókönyv 3–8. osztály	690	890
TR 0002	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 3–4. osztály	650	830
TR 0003	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 3–4. osztály	400	500
TR 0004	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 3–4. osztály	400	500
TR 0005	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 5–6. osztály	650	830
TR 0006	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 7–8. osztály	690	890
TR 0007	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 5–6. osztály	440	600
TR 0008	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 7. osztály	400	500
TR 0009	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 8. osztály	400	500
TR 0010/T	Magassy László	Leíró magyar nyelvtan az általános iskolák 5–8. és a nyolcosztályos gimnáziumok I–IV. osztálya számára (<i>Tartós tankönyv változat, kemény kötésben.</i>)	820	930
TR 0011	Magassy László – Magassné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok I. magyar nyelvtanból az általános iskolák 5. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok I. osztálya számára	200	250
TR 0012	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 5–6. osztály	440	600
TR 0013	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok II. magyar nyelvtanból az általános iskolák 6. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok II. osztálya számára	200	250
TR 0014	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok III. magyar nyelvtanból az általános iskolák 7. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok III. osztálya számára	200	250
TR 0015	Magassy László – Magassné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok IV. magyar nyelvtanból az általános iskolák 8. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok IV. osztálya számára	200	250
TR 0016	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási gyakorlókönyv	1000	1250
TR 0017	Hangay Zoltán	Magyar nyelvi gyakorlókönyv	1000	1250
TR 0018	Cs. Nagy Lajos	Magyar nyelvi munkafüzet 1–2. osztály	550	650
TR 0019	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 7–8. osztály	550	650
TR 0021	Tánczos K.	Középiskolába készülök! Gyakorlókönyv magyar nyelvből	840	950
TR 0022	N. Császi Ildikó	Példaszövegek a magyar nyelvtan tanításához 2–8. osztály	630	750
TR 0023	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 3–4. osztály (<i>Átdolgozott, bővített, színes nyomású kiadás; szerepel a tankönyvjegyzéken.</i>)	960	1100

Kérjük, olvassa el. Fontos!!!

Tisztelt Előfizetőnk!

Értesítjük, hogy 2011 januárjától a **MAGYARTANÍTÁS** kizárólag elektronikus formában jelenik meg, papíron, **nyomtatott formában NEM**. Az elektronikus kiadás kizárólag a Trezor Kiadónál rendelhető meg és fizethető elő (tehát pl. a Könyvtárellátónál, a Magyar Postánál, a Helirnél stb. NEM). Ezért kérjük, hogy **más terjesztőkhöz ne küldjön előfizetési díjat 2011-re!**

Az elektronikus kiadás bármely számítógépen (az Acrobat Reader programmal) olvasható és **kinyomtatható** pdf-állomány, amely **tartalmilag és tipográfiaiilag is minden tekintetben azonos a nyomtatott kiadással;** lapszámainknak már évek óta elkészül az elektronikus kiadása is. A

trezorkiado@t-online.hu

e-mail-címen kérjen ingyenes elektronikus mutatványszámot; mi jelen számunk elektronikus változatát megküldjük Önnek, és Ön is meggyőződhet róla, hogy az elektronikus kiadás ugyanolyan jól használható, mint a nyomtatott változat. Az **elektronikus változat éves előfizetési díja ráadásul olcsóbb is, az öt számra mindössze 1000 Ft.**

Könyvtáraknak, tantestületeknek azt ajánljuk, hogy CD-n archiválják az egyes számokat, de az is jó megoldás, ha kinyomtatják és spirálózva bocsátják az olvasók, a kollégák rendelkezésére.

A Trezor Kiadó 1992 óta adja ki a Magyartanítást. A nyomtatott változat megszüntetésére az a körülmény készített bennünket, hogy évek óta semmilyen támogatáshoz nem jutunk hozzá, sőt az előfizetési díjak 30%-át adóként kell befizetnünk. Igyekeztünk takarékoskodni (a szerkesztő és a szerzők már évek óta nem kapnak tiszteletdíjat), a nyomtatott kiadás azonban mégis veszteséget termelt, amit tovább már nem tudunk vállalni.

Az elektronikus kiadást a **fenti e-mail-címen vagy postai levélben** rendelheti meg. A megrendelés **feltétlenül** tartalmazza az alábbi három adatot:

1. a megrendelő neve;
2. a számlázási cím (postai cím, ahova a számlát kéri);
3. az e-mail-cím, amelyre az elektronikus kiadás számait kéri.

Azoknak az előfizetőinknek a számára, akik eddig is a Trezor Kiadónál fizették elő folyóiratunkat, jelen számunkkal együtt megküldjük a következő évi előfizetés számláját – reméljük, valamennyien úgy döntenek, hogy az elektronikus kiadásnak is előfizetői maradnak. Azokat, akik eddig a Könyvtárellátónál fizettek elő a Magyartanításra, arra kérjük, hogy az elektronikus kiadást a fenti e-mail-címen vagy postai levélben (Trezor Kiadó, 1149 Budapest, Egressy köz 6.) nálunk rendeljék meg.

Trezor Kiadó

MAGYARTANÍTÁS

2010. 5. szám

LI. évfolyam

Módszertani folyóirat

Megjelenik évente ötször:

január, március, május,
szeptember és november
hónapban.

Szerkesztő:

A. Jászó Anna

A szerkesztőség címe:

Budapest, Eötvös u. 77. 1153

Telefon/fax: 306-4234

E-mail: postmaster@adamir-retor.t-online.hu

* * *

Kiadja a Trezor Kiadó

A kiadó címe:

Budapest, Egressy köz 6. 1149

Telefon/fax: (1) 363-0276, e-mail:

trezorkiado@t-online.hu

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Felelős kiadó:

A Trezor Kiadó igazgatója

ISSN 0464-4999

Egyes szám ára: 410 Ft

Éves előfizetési díj: 2050 Ft

Két példány (azonos címre): 3200 Ft

Három vagy több példány (azonos címre)
példányonként: 1600 Ft

Az elektronikus kiadás előfizetési díja: 1000 Ft

A folyóirat megrendelhető a Trezor Kiadó
címén, levélben, telefonon vagy telefaxon.

Fizetés a megrendelést követően megküldött
számla alapján csekken vagy átutalással.

Hirdetési díjszabás:

Hátsó borító: 50 000 Ft + áfa

Belső borítók: oldalanként 30 000 Ft + áfa

Belső oldal: 20 000 Ft + áfa

TARTALOM

Az elektronikus kiadásról.....	1
Tartalom.....	2
KÖNYVBEMUTATÓ	
Sz. Gábor Ágnes: Retorikai lexikon.....	3
IRODALMI KALANDOZÁSOK	
Major Hajnalka: Megszerethető-e az ellenszenves főhős? – az elbeszélő, az olvasó és a dilEmma.....	6
H. Tóth István: Irodalmi, képzőművészeti séta a felvidéken.....	9
STÍLUS	
Laczkó Mária: A társalgási stílusréteg tanításának egy lehetséges módja.....	15
NYELVMŰVELÉS	
Holczér József: Egy anyanyelvápoló triptichonja.20	
Dóra Zoltán: Lesz egy sor!.....	23
ANYANYELVÜNK AZ ISKOLÁBAN	
Kiss Jenő: Anyanyelvi órák a középiskolában: egy fölmérés tanulságaiból.....	24
EMLÉKEZÉS	
Pásztor Bertalan: Ötvenöt éve halt meg Zsirai Miklós.....	26
HELYNEVEK NYOMÁBAN	
Szathmári István: Bertha Bulcsu egyes helységnevekről és a hazáról, hazaszeregetről.....	27
NYELV- ÉS ÍRÁSJÁTÉK	
Szilvási Csaba: Előszó a Gépirodalmi szövegyűjteményhez.....	28
VERSENYEK	
Raátz Judit: A tizenkettedik Kossuth-szónokverseny és retorikai konferencia krónikája.....	30
Kováts Dániel: Édes anyanyelvünk verseny.....	32
KÖNYVSZEMLE	
Benczik Vilmos: Kemény Gábor: A nyelvtől a stílusig ♦ Boronkai Dóra: Herbszt Mária: Tanári beszédmagatartás ♦ Zimányi Árpád: Lőrincz Julianna: Nyelvi jelentés és variativitás ♦ Málnási Ferenc: Bardócz Orsolya – Nagy Sándor: Benedek Elek emlékalbum ♦ Málnási Ferenc: Deák Árpád, Jakab Antal et al.: Az Alma Mater visszaköszön.....	33
ÖTLETTÁR	
Raátz Judit rovata.....	40
E számunk szerzői:	
Benczik Vilmos, tanár, ELTE TÓK ♦ Dóra Zoltán, tanár, Vác ♦ Sz. Gábor Ágnes, tanár, Budapest ♦ Hol- czér József, tanár, Kecskemét ♦ Kiss Jenő, egyetemi tanár, ELTE BTK ♦ Kováts Dániel, tanár, Sátoral- jaújhely ♦ Laczkó Mária, tanár, Budapest ♦ Major Hajnalka, doktorandusz, ELTE BTK ♦ Málnási Ferenc, tanár, Kolozsvár ♦ Pásztor Bertalan, tanár, Duna- újváros ♦ Raátz Judit, tanár, ELTE BTK ♦ Szathmári István, professor emeritus, ELTE BTK ♦ Szilvási Csaba, tanár, Tatabánya ♦ H. Tóth István, vendégtanár, Károly Egyetem, Prága Zimányi Árpád, tanár, Eszterházy Károly Főiskola, Eger	

Sz. Gábor Ágnes

Retorikai lexikon

Különleges könyvbemutatón vehettek rész az érdeklődők 2010. október 1-jén délután az ELTE BTK Gombocz-termében. A pozsonyi Kalligram, mint már sokszor, ezúttal is egy időt álló, értékes – egyszersmind úttörőnek számító – művet mutatott be: a *Retorikai lexikont*. Az 1300 oldalas kötetet tizenöt szerző – *Aczél Petra, Adamik Tamás, Balázs Géza, Bencze Lóránt, Benczik Vilmos, Boronkai Dóra, Hangay Zoltán, A. Jászó Anna, Jenei Teréz, Krupp József, Nemesi Attila László, Pethő József, Polgár Anikó, Simon L. Zoltán és Sztítás Benedek* – jegyzi; főszerkesztője *Adamik Tamás*, az ELTE Latin Tanszékének *professor emeritusa*, többek között az antik retorika tudósa; szerkesztője *A. Jászó Anna*, az ELTE TFK nyelvészprofesszora; lektorai *Bolonyai Gábor* az ELTE Görög Tanszékének vezetője, az antik retorika kiváló ismerője és *Csehy Zoltán* klasszika-filológus és ismert költő. A kötet kiadását a Nemzeti Kulturális Alap támogatta. Kinézet és formátum tekintetében a könyv egy nagyszabású „sorozat” újabb darabja: a 2008-as *Quintilianus*-kötet és a 2009-es *Római irodalom*-kötet tudatos folytatása. A borítótér ezúttal is *Hrapka Tibort* dicséri; a nyomdai előkészítés *Csető Péter* munkája.

A kötet széles, változatos tematikája, interdiszciplináris jellege és maga a lexikon műfaj is szükségessé tette az említett szakmai *team* együttműködését, de a kész munka arányait és egységességét a népes szerzőgárda mégsem veszélyeztette. A hazai klasszika-filológia, a retorikatörténet és a gyakorlati retorika aktív művelői – akik egyszersmind több nyelvészeti tudományág kiválóságai, illetve fiatal képviselői – munkájukat összehangolva teljesen új szemléletű kézikönyvet alkottak, olyat, amely digitalizált századunkban is napi szinten használható, könnyen kezelhető tudástára nemcsak a retorikának, hanem a kapcsolódó nyelvi tudományoknak: a stilsztikának, a szövegtannak, a kommunikáció-elméletnek, sőt bizonyos fokig a poétikának és az irodalomelméletnek is. A *Retorikai lexikon* a középiskolai magyartanítás gyakorlatában is kiválóan felhasználható szakkönyv lehet. Hogy miként segítheti a tanárt és a diákot, igyekszem röviden bemutatni és néhány példával illusztrálni.

A jelenleg érvényben lévő középiskolai tanterv szerint a heti egy-, évi 36 órás nyelvtan tananyagban a 10. évfolyamon (a nyelvváltozatok és a szövegtípusok mellett) a *retorikai alapismeretek* képezik a tanulmányok gerincét, s erre (rugalmas átszoportosítással) akár 15-16 órát is rászánhat a tanár. Ez egyáltalán nem ironia, hiszen vannak olyan fontos témák, melyekre még a fele óraszám sem fordítható. A diákok is érzik a *mások előtti megszólalás* fontosságát, egyszersmind hiányosságaikat ezen a téren, így érdeklődéssel kezdenek bele a retorikai alapismeretek elsajátításába, és nagyon igénylik a gyakorlást. Nem is lehet csodálni, hiszen a közoktatás minden szintjén a mai napig *szinte „betegség” a teszt formában történő számonkérés*, ami nagyon nem kedvez írásbeli és szóbeli kifejezőképességük fejlődésének, s ezzel először az órai felelés során, azután pedig a szóbeli érettségi vizsgán szembesülnek a diákok – és tanáraik is.

Éppen ennek a lexikonnak a *magyar retorika és retorikatanítás történetét* összegző szócikkeiben olvashatjuk, hogy művelődésünk századai során mikor volt *kiemelt* és mikor volt *megtűrt*, sőt *mellőzött* stúdium a retorika. A korábbi nemzedékek – például a 70-es évek egyetemistái – főleg az utóbbi tapasztalták meg. Pályakezdőként két könyv állt rendelkezésükre a sovány tankönyvi tananyag mellé: a *Szónokok és előadók kézikönyve* (1974), amit neves nyelvészek szerkesztettek, és Fischer Sándor *Retorikája* (1975). A legszükségesebb retorikai ismereteket meg lehetett tanulni ezekből, és jó, használható beszédgyűjteményük is volt. Ám a nagy reveláció, a „titkos tanokba” való bepillantás az 1988-ban megjelent *Kis magyar retorika* megjelenésével vált lehetővé; egyfajta bestseller lett a tanárok körében, és még a könyvesboltok pultjai alól sem lehetett beszerezni.

Korunk sok ismeretet kíván – intett már Kölcsey is, és (talán éppen ezért) a *Parainesis*ben külön bekezdéseket szán a tanulás csöndes éveitől összegyűjtött ismeretek emberi közösségben való kipróbálásának és kamatoztatásának, az emberek előtti *megszólalás* fontosságának. Goethét idézi: *csendes magányban fejlík a talentum, világi zaj közt állandó karakter*. Tehát: a többi ember előtt, a többi emberhez *szólni*, nyilvánosan megnyilatkozni: jellemformáló erő és elengedhetetlen velejárója a másokért tenni akaró polgár életének.

A középiskolai tanulmányok folytatására és lezárására vonatkozó dokumentumok (a központi és helyi tantervek, valamint az érettségi követelményrendszer és vizsgaszabályzat) egyértelműen meghatározzák azokat a tárgyi ismereteket, kulcsfogalmakat és kompetenciákat, melyekkel az évfolyamok közötti továbblépéshez és a tanulmányokat lezáró sikeres vizsgához rendelkezniük kell a diákoknak – magyar nyelvből és irodalomból is. A nyelvtanórákon különösen ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy a diákok ne mint gimnáziumi vizsgatárgyat, hanem mint egy életen át alakuló-fejlődő készségek és kompetenciák összességét, *mint személyiségük elidegeníthetetlen részét* tanulmányozzák és műveljék a magyar nyelvet. Ezért nem elsősorban az elméleti, hanem a gyakorlati elsajátításra kell, sőt muszáj több időt fordítani. A *Balázs–Benkes-féle* nyelvtantankönyv négy kötetén kívül (melyekben, nagyon helyesen, minden fejezethez több gyakorlat is kapcsolódik) mára már – szerencsére – kiváló gyakorlókönyvek is rendelkezésünkre állnak, amikor a tankönyvi feladatok és gyakorlatok „elfogynak” vagy kevésnek bizonyulnak egy-egy résztema megértéséhez, elsajátításához. A retorikát illetően tanárnak-diáknak egyaránt színvonalas és hasznos könyv pl. *Aczél Petra* retorikai gyakorlókönyve, *A szóból épült gondolat* vagy *Szálkáné Gyapay Márta* *Gyakorlati retorika* című munkája.

Csakhogy a középiskola, főleg a gimnázium, a „kimenet” felé egy másik feladatot is magára vállal: a felsőfokú tanulmányokra való felkészítést. A bölcsész és kommunikáció szakok iránt érdeklődő diákok a négy tanév központi témáit *emelt szintű órákon* sajátíthatják el – alaposabban, árnyaltabban, a főiskolai-egyetemi tanulmányokhoz szükséges elméleti ismereteket is megszerezve. Az imént említett kiváló gyakorlókönyvek mellett *itt léphet be* a középiskolai tanítási gyakorlatba a *Retorikai lexikon*. Melyek azok a jellegzetességei, melyek alapján ez a kézikönyv diáknak is, tanárnak is sok segítséget jelenthet – más-más okból és *nem csupán* retorikából? Az alábbi hét gondolat erre igyekszik válaszolni.

1. Az iskolai tankönyvi magyarázatok néhol olyan fogalmi *előismereteket* feltételeznek, melyekkel a diák elvileg rendelkezik, de gyakorlatilag nem. A RL segítségével utánanézhethet, kijegyezetheti, pontos képet alkothat magának az adott témáról. A tanári munkában nagy segítség lehet pl. a szillogizmusok magyarázatánál: az *indukció*, a *dedukció* és főleg az *abdukció* világos meghatározásakor. Az utóbbit még az eszesebb diákok is nehezen értik meg.

2. Ide kapcsolódik a RL másik komoly értéke: a fogalmak közötti *egyértelmű distinkció*. A diák, bár nem szereti „megtanulni” a definíciókat, de szereti az egyértelmű kategóriákat, és azonnal jelzi, ha valamit kétértelműnek, hiányosnak vagy logikátlanak érez. Nagyon sokat segít pl. az *ellentét* és az *ellentmondás*; a *bírói beszéd* és a *perbeszéd*; a *befolyásolás* és a *rabeszélés* vagy – a költői-szónoki stilisztika területéről – a *paradoxon* és az *oximoron* világos megkülönböztetése.

3. Ezzel átlépünk a RL következő fontos erényére, hogy a retorikai fogalmakat *komplexen*: a nyelv- és kommunikációelmélet, a stilisztika és a szövegtan összefüggéseiben is vizsgálja és leírja. Ezért ez a könyv kiválóan használható *nemcsak a retorikaórákon*, hanem a négy év során más-
kor is: 9. osztályban a kommunikáció, a tömegkommunikáció és a média témáknál, 11. osztályban a mindennapi és a költői stilisztikánál, 9. és 12. osztályban az alapvető és a magasabb szövegtani ismeretek tanításakor és tanulásakor. Példaként a 11. osztályos költői stilisztikát említeném, ami sok diáknak, még az érdeklődőknek is, gondot okoz. A legfontosabb szóképekről sincsenek pontos fogalmaik, saját szavaikkal történő „meghatározásaik” pedig szükségképpen pontatlanok, hiányosak. A gyakorlás ideje véges, és ha a diák csak „ráérez” egy-egy szókép vagy alakzat milyen-

ségére, az nem elég. A fogalmi tisztázásban segíthet a RL, pl. középszinten a *metafora*, a *metonímia*, a *hasonlat* stb., emelt szinten az *anafora* és *epifora* megértése után a *szümploké*, az *epiplotké*, az *anadiplószisz* és az *epanadiplószisz* elhatárolásában, s egy ilyen elméleti exkurzus – és néhány gyakorlat – elvégzése után nagyon könnyen felismerik majd ezeket az alakzatokat a közepes adottságú diákok is.

4. A RL egyfajta *továbbképzés* is a tanár számára, különösen, ha már régen tanít. A szócikkek ugyanis a legfrissebb tudományos eredményekre épülnek, a végükön található irodalomjegyzék pedig tálcán kínálja a „feljebb” lépést, a további olvasást, és egy pályakezdő kíváncsiságát ébreszti fel az legelgyötörtebb magyartanárban is. A korszerű, naprakész ismeretek fontos összefoglalói pl. az *e-retorika*, az *sms-retorika*, a *reader response*, valamint a kiváló interdiszciplináris összefoglalók: a *generatív és komparatív retorika*, a *média- és vizuális retorika*, és a *magyar retorikatörténet*, mely utóbbi átvezet minket a lexikon következő érényéhez.

5. Nevezetesen ahhoz, hogy a RL-ből bárki (tanár és diák is) ellenőrizheti nyelvi-stilisztikai-retorikai-szövegtani ismereteinek mélységét és pontosságát, egyszersmind eltüntetheti tudásának fehér foltjait. A RL ugyanis olyan *alapvető fogalmakat is részletesen* kifejti, melyről a diák azt hiszi, hogy tudja, a tanár pedig – minthogy triviálisnak véli – esetleg elsiklik felette. Pedig triviálisnak vélt ismereteinket is karban kell tartanunk. Az olyan alapfogalmakat fejtegető szócikkek, mint pl. a *nyelv*, a *beszéd*, a *beszédfajták*, a *kommunikáció*, a *definíció* stb. elolvasása után jön rá az ember, hogy bizony, korántsem tud „mindent” az alapfogalmakról (sem).

6. További érénye e lexikonnak, hogy a *diákok* korszerű gyakorlati retorikai, stilisztikai, sőt irodalomelméleti ismereteket szerezhetnek az olyan fogalommagyarázatok révén, melyek a *mai élethez*, a *mai beszédhelyzetekhez* kapcsolódnak. Ilyen pl. a *köszöntő*, a *laudáció*, a *propaganda*, a *manipuláció*, illetve a *hitelesség*, az *írónia*, a *vendégszöveg* vagy a korábban említett *e-retorika*, *sms-retorika* című szócikkek.

7. Az irodalomtörténeti és történelmi ismereteknek is kisebb tárháza a RL, így a legkülönbözőbb szaktárgyi órákon jól hasznosíthatók a vonatkozó szócikkek. Irodalomból pl. *Szent Ambrus és Szent Ágoston* vagy *Alvinczi Péter és Pázmány Péter* „párba” állítása – e lexikon segítségével – retorikai szempontból is elvégezhető, s ez kiegészítheti a tartalmi elemzést; *Erasmus*, *Boileau* vagy *Umberto Eco* „integrálhatók” például a korszakbevezető irodalomórák menetébe. De történelemből is: a római államférfiak, a nagy filozófusok és a nagy magyarok – *Rákóczi*, *Kossuth*, *Széchenyi*, *Deák* – másmilyen, *nem* történelmi-politikai szempontból történő bemutatása nagyon érdekessé teheti az órákat.

A *Retorikai Lexikon* számos igényes és szórakoztató szócikke közül utolsóként a diákok írásbeli megnyilvánulásaira sokszor jellemző „képzavar” szócikket emelném ki (603). „*Hibás szókép. Oka, hogy a képelem és a hozzá kapcsolódó tárgyi elem jelentésmezője nincs összhangban egymással.*” Ezután remek példák következnek, de nem volna jó ezeket – úgymond – előre elárulni az olvasónak, ezért az utóbbi évek középiskolai dolgozataiból idézünk néhány példát a kép- vagy fogalomzavarra: *Bánk bán, miután elküldte az ajtónállókat, lehengerelte Gertrudist. – Petőfi egy szegény cseléd lány és a magyar nép fia. – A fáradt Odüsszeusz ledőlt egy nimfa alá. – Dantét a távollétében halálra ítélték és kivégezték. – A századfordulón Ady termékenyítette meg a művészeket. – Zrínyi Miklóst a bécsi kamarilla által feltűzött, olmozott vadkan ölte meg. Sapientia sat.*

Az iménti példák magukért beszélnek: nagy szükség van a retorikára, a retorika tanítására „középszikolási fokon” is. Összegezve az eddigieket: a most megjelent *Retorikai Lexikon* messze nem csak a retorikáról szól, sokkal inkább a korszerű nyelvi műveltség új, sok szempontú kézikönyve; a korszerű tanár segédkönyve, valamint – az internet mellett – a Gutenberg-galaxissal is baráti viszonyban lévő ifjak megbízható eszköze lehet – ha tudnak róla, ha ismerik és bátran forgatják.

Major Hajnalka

Megszerethető-e az ellenszenves főhős? – az elbeszélő, az olvasó és a dilemma

„Meglehet, és az is lehet, hogy már ötvenszer is láttam, de fogalmam sem volt, kicsoda. Egy ifjú tanyasi gazda, akár lóháton van, akár gyalogszerrel, a legkevésbé sem szokta felkelteni az érdeklődésemet. Úgy érzem, a kisbirtokosoké pontosan az a társaság, amelyhez semmi közöm nem lehet.” (I. 4.) Ha barát-nőnk így válaszolna, mikor arról kérdezzük, látta-e már udvarlónkat, bizonyára megsértődne, talán nem is keresnének többet a társaságát. Jane Austen regényének olvasója is ellenszenvesnek találhatja a főhősnőt a fenti sorokat olvasva. Hogyan éri el az író, hogy kezdeti ellenszenvünket feledve mégis izgalommal kísérjük sorsát a terjedelmes regény végéig? Milyen mesterfogásokkal vesz rá, hogy azt kívánjuk, hibái ellenére találja meg a boldogságot Emma?

Emma Woodhouse, jómódú és eladósorban lévő fiatal lány édesapjával él vidéki birtokukon. Nővére Londonba ment férjhez, a férj öccse, **George Knightley** gyakran vendégeskedik Emmáék házában. Ő az egyetlen, aki megfeddi Emmát, ha hibát követ el. Mikor Emma nevelő-nője férjhez megy, a lány új barátnőként maga mellé veszi a kétes származású **Harriet Smith**. Eléri, hogy Harriet elutasítsa korábbi udvarlóját, a fiatal gazdát, és helyette az öntelt lelkéssel, **Philip Elton**nal próbálja összehozni.

Mr. Elton Emma neki szóló figyelmét a szerelem jelének veszi, és feleségül kéri a lányt. Emma felháborodva utasítja vissza, Mr. Elton pedig sértett hiúságában feleségül veszi **Augustát**, aki talán még férjét is felülmúlja önhittségben. Emma barátkozhatna **Jane Fairfax**szel is, akit viszont épp kitűnő tulajdonságai miatt kerül, jobban érzi magát Harriet mellett, aki felnéz rá. Bár Emma hangoztatja, hogy nem akar férjhez menni, flörtöl **Frank Churchill**-lel, nem veszi észre, hogy a férfi Jane Fairfaxet szereti, csak azért udvarol Emmának, hogy Jane-t féltékennyé tegye.

Mielőtt az események végleg tragikus fordulatot vennének, Emma szeméről lehull a hályog, ráébred, hogy hűséges barátjának és kritikusanak, Mr. Knightleynek végig igaza volt. Megbánja hibáit, ráébred, hogy szerelmes a férfibe. Frank Churchill elveszi Jane-t, Harriet hozzá megy a fiatal gazdához; így már nincs akadály, hogy Emma is megtalálhassa a boldogságot Mr. Knightley oldalán.

A regény elején Emma úgy érzi, teljes az élete, és feljogosítva érzi magát arra, hogy mások életébe is beavatkozzon. Az olvasó azonban látja hiányosságait, hibáit, és azt is sejti, hogy akár komoly kárt is okozhat a körülötte élőknek. Wayne C. Booth a regényről szóló kitűnő elemzésében öt mesterfogást említ meg, amivel az elbeszélő befolyásolni tudja az olvasó ítéleteit. Ezek megismerése más regények értelmezését is segítheti. Tímár Mihály, Raszkolnyikov vagy Édes Anna bűne jogilag nagyobb, mint Emmáé, mégis megszereti őket az olvasó. Hogyan éri el tehát Austen, hogy bár komikusnak találjuk Emmát, mégis fontos legyen számunkra, hogy a boldog házasság révébe érjen?

Emma mellett

Emma ellen

- Emma tettei
- Emma gondolatai, szavai
- elbeszélői ítéletek
- normák megsértése
- szereplői bírálatok

Az olvasó vélekedése Emmáról a regény elején

1. Mit érez Emma?

Az első világháború lövészárkharcainak szüneteiben nem beszélgethettek az ellenséges oldalon harcolók, hiszen veszélyes meglátni az ellenség sztereotípiája mögött az érző embert. Kockázatos elkényeztetett „plázaciacát” választani főhősnek, mint az *Emma* „modernizált” filmváltozatában (*Clueless / Spinédszerek*, rendezte Amy Heckerling, 1995). Austen regényében az elbeszélő nagyon gyakran választja Emma nézőpontját a történet elmondásához. Az eseményeket így vele éljük át, nem látjuk olyan ellenszenvesnek, mint amilyenek az – akár objektív – külső nézőpont is mutathatná. Mivel Emma az eseményeknek csak egy részét érti meg, lehetővé válik, hogy bizonyos szereplők (például Frank Churchill és Jane Fairfax) titkaira az olvasó fokozatosan döbbenjen rá.

A legnagyobb nyeresége azonban ennek a belső nézőpontnak az, hogy az olvasó Emmával azonosul, érzelmi reakcióit ő is átéli: „*Emma nem válaszolt, csak igyekezett derűs közönyt mímelni, ám igazából kényelmetlenül érezte magát, s alig várta, hogy a férfi távozzon. Nem bánta, amit tett, s változtatlanul úgy érezte, hogy ő jobban itél női dolgok és finomság kérdésében, mint Mr. Knightley; ám hozzá szokott, hogy általában véve tiszteletben tartsa a férfi véleményét, minek folytán zokon vette, hogy az emyire ellentétes az övével; ráadásul nagyon kínosan érintette, hogy a férfi ilyen mérgesen ül vele szemben.*” (I. 8.) A sorokat olvasó is kínosan érzi magát, és az is feltűnhet neki, mennyire nem ismeri Emma a saját érzéseit sem.

Mennyivel tisztábban látja önmagát és Mr. Knightleyt a regény végén! „*(...) sok-sok éven át ő állt a férfi figyelmének középpontjában. Nem érdemelte meg, gyakran volt nemtörődöm és önféjű, semmibe vette a tanácsait, sőt szántsándékkal dacolt vele, az érdemei feléről sem vett tudomást, és veszekedett vele, mert nem hajtott fejet az ő hamis és pökhendi önbecsülése előtt – ám Mr. Knightley rokoni érzelméből, megszokásból és nemeslelkűsége folytán mégis szerette, örködött felette kislánykora óta, pallérozni igyekezett, törődött vele, hogy helyesen cselekedjen.*” (III. 12.) A befogadó, ha a belső nézőpontból végigköveti ezt a fejlődési, nevelődési folyamatot, „hallja” Emma önostorozó belső monológjait, akkor egyre megbocsátóbb lesz a főhősnő hibáival szemben.

2. Ki ítéli meg Emmát?

Persze mindez mit sem érne, ha mellette a féltékeny Jane Fairfax vagy Robert Martin, a Harrietnek udvarló fiatal gazda nézőpontjából is látnánk Emmát. Akkor is rokonszenvesnek találánk Tímár Mihályt, ha Athalie vagy Krisztyán Tódor jellemezné? Austen pontosan tudja, milyen veszélyes lenne nem makulátlan hősnője számára a bíráló. Mivel Emma tudata korlátozott, az elbeszélő több nézőpontváltással dolgozik, de sosem választ olyan szereplőt, akinek ítélete elsorvasztaná az olvasó és Emma között bimbózó szimpátiát.

Ehelyett olyan szereplőket választ, akik vonzódnak Emmához, mint Mr. Knightley vagy az édesapa, Mr. Woodhouse. Például Mr. Knightley, mikor látja a Frank Churchill-lel flörtölő Emmát, ítélkezés helyett azért aggódik, nehogy a könnyelmű fickó fájdalmat okozzon a lánynak: „*Mr. Knightley egy ideig kételyek közt vergődve üldögélt. Rossz és rosszabb választási lehetőségeket latolgatott magában. Beavatkozhat – és lehet, hogy mit sem ér a beavatkozással. Emma zavarodottsága, valamint hogy bevallottan részese volt a bizalmas ügynek, arra utalt, hogy érzelmileg érintett a történetekben. Mégis csak szólni fog, határozta el végül. Tartozik azzal Emmának, hogy megkockáztassa a nem kívánatos beavatkozást, szembenéz bármivel, semmint hogy egy ilyen dologban magára vállalja a hanyagság ódiáját.*” (III. 5.)

Bár az olvasó hamar rájön, hogy Mr. Knightley szerelmes Emmába, mégis megbízható elbeszélőnek tartja. Hiszen ő az egyetlen, aki megrója Emmát hibái miatt. Austen amellet, hogy kombinálja benne a szereplőt a kommentátorral, saját gondolatainak szócsöveként is használja, aki az elbeszélő normái alapján bírál.

3. Milyen értékrend alapján ítéljük meg Emmát?

A regény az előző pontban említett határozott normarendszerre épül, ezeket a normákat a lány többször is megszegi. Miközben végigkövetjük Emma szellemi, erkölcsi, érzelmi fejlődését, a narrátor értékrendjét képviselő Knightley mellett az elbeszélő ironikus megjegyzései segítenek megítélésében. Ez az írónia abból fakad, hogy egyszerre látjuk Emma értékeit és hibáit. Ahogy Emma egyre inkább belátja hibáit, a narrátor is visszavonul, hagyja, hogy az olvasó egyedül boldoguljon.

A regény elején Harriet udvarlójának, Robert Martinnak családjáról olvashatjuk Emma gondolatait, akiket a lány újdonsült barátójével hasonlít össze: „*(...) tudta, hogy Mr. Knightley nagyra becsüli őket, de hát alkalmasint közönséges és faragatlan emberek, korántsem alkalmasak arra, hogy egy*

olyan lány bizalmas barátai legyenek, akinek csak egy kicsivel több tudásra és eleganciára van szüksége a tökéletességhez. Majd ő odafigyel rá, tanítgatja, elválasztja a rossz társaságtól, és bevezeti a jó társaságba, majd ő alakítja a nézeteit és a modorát. Érdekes és persze nagyon jóindulatú vállalkozás lesz ez, melynek ő, Emma, társadalmi helyzete, szabad ideje és befolyása révén nagyon is meg tud felelni.” (I. 3.) Az olvasó egészen máshogy látja ezt, mint Emma, és az elbeszélő is érezteti az iróniával távolságtartását. A regény újraolvasásakor a befogadó már ismeri a történetet, de az elbeszélői iróniát egyre jobban élvezi, hiszen jól tudja, hová fog vezetni a „jóindulatú vállalkozás”.

Ezt a finom iróniát tartja egyedülállóan Virginia Woolf (1980: 245): „Nincs és sohasem volt még egy regényíró, aki ilyen tévedhetetlenül igazodott volna el az emberi értékek között (...) itt-ott közbependíti a maga húrját, nagyon halkán, de mindig a megfelelő hangnemben.” Ahogy azonban Emma fejlődik, már arra is találhatunk példát, hogy a narrátor és Emma ítéletei összemosódnak, például a lelkes ellenszenves feleségének megítélésében: „Emma később sem szembesült olyasmivel, ami miatt kénytelen lett volna visszavonni a Mrs. Eltonról alkotott véleményét. Megfigyelései nagyon is helytállóan bizonyultak. Valahányszor ismét találkoztak, Mrs. Elton mindig olyan benyomást tett rá, mint a második beszélgetésükkor: önhittnek, elbizakodottnak, tolakodónak, műveletlennek és neveletlennek látta. Nem volt teljesen híján a szépségnek és a tehetségnek, de olyannyira nélkülözte a józan ítélőképességet, hogy úgy gondolta magáról, fölényes tudással rendelkezik a világról, s az ő tiszte felélnékníteni és okítani a szomszédságot.” (II. 15.) A kiemelt mondatról nehéz eldönteni, az elbeszélő vagy szereplője vélekedik-e így. Az idézett részlet azonban még egy írói trükkre rámutat: a regénynek olyan szereplői is vannak, akikben Emma hibái fokozottan vannak jelen, de hösnönk erényei nélkül (vagy legalábbis ők nincsenek olyan szerencsés helyzetben, mint Emma, akinek kedvező megítéléséről az elbeszélő gondoskodik).

4. Mikor árt a nyílt bíráló Emmának?

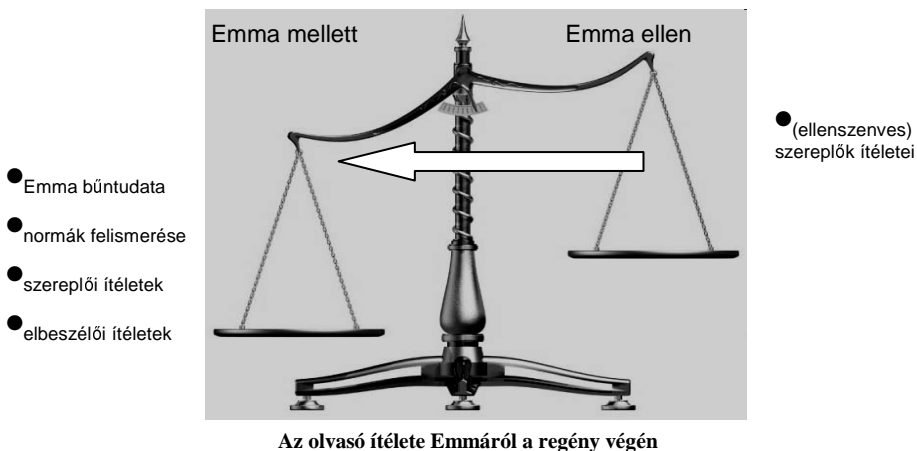
Emma védelme mégis gyenge lábakon állna, ha senki nem bírálná nyíltan. Megfigyelhetjük azonban, hogy Mr. Knightley bíráló szavaiban mennyi elismerés rejlik: „Emma tizenkét éves kora óta egyre csak tervezi, hogy többet olvas. Számos alkalommal sok-sok általa készített – és igen kitérő – listát láttam azokról a könyvekről, amelyeket el akart olvasni. (...) Emlékszem, azt a listát, amü tizennégy évesen készített, őrizgettem is egy ideig, mert úgy gondoltam, páratlanul jó ítélőképességre vall; s meglehet, ma is nagyon jó listát készítené. Ámde Emma részéről én már nem számítok állhatatos olvasásra. Sosem fog olyasmire vállalkozni, ami szorgalmat és türelmet igényel, valamint azt, hogy a képzelgést alárendelje az értelemnek.” (I. 5.)

Ennél keményebb bíráló is elhangzik, Augusta Elton szájából, a regény legvégén, Emma és Mr. Knightley esküvőjéről: „Az esküvő jobbra olyan volt, mint más esküvők, ahol a résztvevők nemigen törődnek a pompával és hivalkodással, s Mrs. Elton a férjétől megtudott részletek alapján rendkívül hitványnak, a sajátja mögött jóval elmaradónak minősítette az eseményt. „Nagyon kevés fehér szatén, nagyon kevés csipkefátyol... csakugyan szárnalmas... Selina majd bámul, ha megtudja.” A házaspár tökéletes boldogsága azonban e hiányosságok ellenére teljesen megfelel a szertartáson megjelent igaz barátai kívánságainak, reményeinek és jóváindulásainak.” (III. 19.) De mit gondol e sorok olvasója? Mrs. Elton valószínűleg pletykásnak és sznobnak, a szerelmeket viszont a formáságokkal nem törődő, a regény értékrendjének megfelelő, igaz és őszinte embereknek tartja.

Sokan gondolják, hogy a regény végét ironikusan kell értelmezni, de a történet normarendszere alapján egyértelmű, hogy mivel Emma csak Mr. Knightley hatására ismerte fel az elbeszélő által sugallt igazi értékeket, csak mellette válhat igazán jó emberré. Frank Churchill vagy Mr. Elton oldalán nem fejlődhetne, ebben a házasságban viszont a „tökéletes boldogság” esélyt ad arra, hogy ne kövessen el több súlyos hibát.

5. „Ki volt ez a varázsló?”

Ha megnézzük, hogyan változott az olvasó véleménye Emmáról a regény eleje óta, meglepve láthatjuk, hogy a súlyokat az elbeszélő ügyesen átcsempészte a mérleg másik serpenyőjébe. Mivel az ellenszenves szereplők szájából elhangzó nyílt bírálatok is csak az Emma iránti rokonszenvet fokozzák, nincs akadály, hogy a regény végén az olvasó együtt örüljön a távolról sem hibátlan hösnövel.

Ezért rajonganak az olvasók Austenért mint elbeszélőért, ezért érdeklődnek személye iránt is. Ezt bizonyítja többek között Carol Shields könyve (*Jane Austen*. Ulpius-ház Könyvkiadó, Budapest, 2007) vagy az ugyanebben az évben készült film (*Becoming Jane / Jane Austen magánélete*, rendezte Julian Jarrold). Ezért nézik el neki még azt is, hogy a szerelmi nagyjelenetbe belekötögy: „*Ekkor, miután a férfi annyira kérlelte, megszólalt. Mit mondott? Természetesen azt, amit mondania kellett. Egy úrnő mindig ezt teszi. Eleget mondott ahhoz, hogy kitűnjön, nincs ok kétségbeesésre – s hogy arra kérje a férfit, beszéljen többet ő maga. (...) Az emberi közlések ritkán, nagyon ritkán igazak maradéktalanul, ritkán fordul elő, hogy valami nincs egy kicsit álcázva vagy egy kicsit félreértve, ám amikor, mint ez esetben, a viselkedés félreérthető, ám az érzelmek nem azok, a dolgoknak talán nincs különösebb jelentősége. Mr. Knightley nem is tulajdoníthatott volna Emmának könyörületesebb szívet, mint amilyennel csakugyan bírt, vagy olyan szívet, mely hajlandóbb lett volna elfogadni az övét.*” (III. 13.) Az elbeszélő ironikus megjegyzései és trükkjei teszik a közhelyesnek tűnő történet olvasását (és többszöri újraolvasását is) élvezetessé.

Austen, Jane 2008. *Emma* (ford. Tomori Gábor) Ulpius-ház Könyvkiadó, Budapest
 Booth, Wayne C. 1969. *Control of Distance in Jane Austen's Emma*. In: *Rhetorical Analyses of Literary Works* (ed. Corbett, Edward P. J.) Oxford University Press, New York
 Tomalin, Claire 1997. *Jane Austen. A life*. Penguin Books Ltd., London
 Woolf, Virginia 1980. *Jane Austen*. In: *A pille halála. Esszék*. Európa, Budapest. 236–250.

* * *

H. Tóth István

Irodalmi, képzőművészeti séta a Felvidéken Szabó Ferenc S. J.: *Pozsonytól Kassáig*

Taníthattam Kárpátalján, az Ungvári Állami Egyetemen vagy Moszkvában, a Lomonoszov Állami Egyetemen, legutóbb Prágában, a Károly Egyetemen, mindenütt azt tapasztaltam, hogy a tudományokkal, a művészetekkel behatóan foglalkozók sikeresen távol tudták magukat tartani a politika hullámlovasaitól.

Napjainkban szükségstelen érzelmi felhangok zavarják meg a békességes Felvidék áldott nyugalalmát. Sajnos. Miközben annyi érték, annyi élmény kötne, köthetne össze bennünket.

2010 májusában Brünnben járhattam. A vendéglátóim különös kötetet ajándékoztak meg: a GLÓRIA Egyházi Kiadó (Nádszeg, 258., 925 42 Trstice) által 2005-ben kiadott „Pozsonytól Kas-

ság” című felvidéki magyar irodalmi s földrajzi útikönyvvel, melyet Szabó Ferenc S. J.¹ írt, válogatott, szerkesztett. Olyan szellemi kincseket tartalmaz Szabó Ferencnek a **Pozsonytól Kassáig – Írók, költők, művészek a Felvidéken** című kötete, amelynek a megismerése felér egy felvidéki barangolással. Erre hívom most, jelen írásommal a *Magyartanítás* olvasóit.

SZABÓ FERENC jezsuita szerzetes Zala megyében, Kálócfnán született 1931-ben. Az érettségi után az egri és a szombathelyi szemináriumban tanult. A jezsuita rendbe belépve Budapesten, az Idegen Nyelvek Főiskoláján magyar és francia irodalmat tanult. Az 1956-os népfelkelést és forradalmat követően az előljárói kérésére távozott az országból. 1966-ban lett a teológia doktora. 1967-től a Vatikáni Rádió magyar műsorának szerkesztőjeként dolgozott negyed századon keresztül. Igen gazdag az írói s költői munkássága. Az 1970-es évektől szinte minden évben újabb és újabb kötettel ajándékozta meg olvasóit. A filozófiai, teológiai tanulmányai mellett irodalomkritikát ír napjainkban is. Műfordításaiért Illyés Gyula-díjat kapott. Versei Magyarországon és külföldön is ismertek. 1992-ben hazatért Magyarországra, ahol ma is folyamatosan tanít és ír.

Szabó Ferenc a 2000-es évek elején többször is ellátogatott Szlovákiába Pázmány Péter és Prohászka Ottokár nyomdokain. E meghatározó személyiségek mellett más olyan nagyságokat is megidézett a szerző, akik vagy a Felvidéken születtek, vagy pályájuk nem jelentéktelen szakában ott működtek. Pozsonyhoz és Nagyszombathoz kapcsolódik PÁZMÁNY PÉTEREN kívül FALUDI FERENC. Nyitrán született PROHÁSZKA OTTOKÁRON kívül BANGHA BÉLA jezsuita író és szónok, Érsekújváron KASSÁK LAJOS író és festő. A Tátrából indult el CSONTVÁRY KOSZTKA TIVADAR, a festő. Felvidéki MÉCS LÁSZLÓ, a papköltő is. Kassa határozta meg MÁRAI SÁNDOR életútját. Szabó Ferenc célja, hogy a Szlovákiában s bárhol másutt élő magyarok tudatosítsák: rendkívül gazdag a Felvidék magyar kulturális öröksége, tudniillik a 150 éves török hódoltság jórészt érintetlenül hagyta Magyarországot északi, északkeleti peremét.

A „Pozsonytól Kassáig” kötet első dolgozata **PÁZMÁNY PÉTER**T mutatja be.

Szabó Ferenc írása bevezetésül idézi a katolikus reform, másképpen az ellenreformáció ihletőjét, a trienti (trentói) zsinatot. Az 1545–63 között lezajlott egyetemes zsinat elsősorban az egyházi élet és az erkölcsök megújítását helyezte előtérbe. A korabeli Magyarországon futótűzként terjedő reformációval szemben a katolicizmus lényegében tehetetlenül állt. Az országgyűlésben a protestáns rendek kerekedtek felül. Világossá vált, hogy a csupán és elsősorban az államhatalomra támaszkodó ellenreformációs törekvésekkel, lényegében: politikai akciókkal nem lehet a protestantizmust visszaszorítani.

A megújíthatóság kezdeteit bemutató fejezet után tárul elénk a jezsuita Pázmány Péter pályája, amely szüntelen cselekvés volt a hitért és a magyar nyelvért. Pázmány Péter pályájára mindvégig az a jellemző, hogy ellenezte az erőszakos rekatolizálást.² Az 1619-ben érsekké kinevezett Pázmány Péter fő célkitűzése a fegyverre támaszkodó rekatolizálás helyett a papság fegyelmének, az iskolai tanításnak és a nevelésnek a középpontba állítása lett.

Az *esztergomi érsek* című fejezetben tanulságos összefoglalót kapunk Pázmány Péter béketárgyalásairól, szemináriumok és iskolák létesítéséről, apostoli buzgóságairól. Az 1619–21 közötti felkelés miatt Pázmány Péter Bécsbe menekült, és közel három évet töltött ott száműzetésben. Ez idő alatt Bécsben elkészített két vitairatot, közben már dolgozott a *Kalauz* második kiadásán és megírta a Pázmáneum első alapítólevelét. Ez az intézmény Pázmány Péter legkedvesebb intézménye maradt. Ugyanakkor kétségtelen, hogy kultúrpolitikájának a koronája a nagyszombati egyetem megalapítása, ezt 1635-ben hozta létre százezer forintos alapítvánnyal.

¹ Szabó Ferenc S. J. nevében az S. J. rövidítés azt jelenti, hogy *Societas Jesu*, vagyis: Jézus Társasága. Akik ennek a tagjai, azok a jezsuita szerzetesek.

² A *rekatolizálás* kifejezés a protestáns hitre térteknek a katolikus egyházba való visszatérését, visszatérítését jelenti. Ehhez kapcsolódóan az egyházi terminológiában korábban használatos volt az *ellenreformáció* kifejezés, amely helyett ma egyre inkább elterjedő a *katolikus megújíthatóság* használata.

Az *Epilógus* című fejezetben Kosztolányi Dezső szavait idézve foglal állást Szabó Ferenc arról, hogy milyen volt nyelvésznek Pázmány Péter: „(...) *a magyar próza atyja és (...) öntudatos stílusművész, (...) az első, aki egy ember lüktető gondolatait ágyazza a magyar prózába. (...) Nincs többé lehetetlen ezen a nyelven. Még csak néhány húrja van, de azért úgy játszik rajta, mint hangszeren. Csodát művel.*”

A „Pozsonytól Kassáig” című kötet újabb olvasmánya **FALUDI FERENC** jezsuita író és költő jelentőségére hívja fel a figyelmünket. Faludi Ferenc „(...) *Rokokó világképében – akárcsak Mikeskénél – jól megfért egymással az Istenben való töretlen hit és az Isten által teremtett világ földi szépségében való gyönyörködés*” – olvashatjuk Rónay Györgyöt idézve Németújvár szülöttéről, aki hosszú éveket töltött Nagyszombatban és Pozsonyban.

„*A bolygó jezsuita*” életével ismerkedve legelőször is mozgékonyasága, hely- és foglalkozás-változtatása tűnik fel. Tanulmányai, képzettsége, beosztásai valóban kozmopolitává és polihisztorrá tették. A bécsi egyetemen erkölcsstant tanított, Grazban filozófiaprofesszor volt, Linzben matematikát oktatott. A nagyszombati egyetemen a filozófiai kar dékánjaként tevékenykedett, majd a bécsi Theresianumon a római és a német jogtörténetet tanította. 1747-től Nagyszombat, Kőszeg, Pozsony, Pécs és Rohonc Faludi Ferenc életének az állomáshelyei. Faludi Ferenc belső válságának kiéleződését a jezsuita rend feloszlataása idézhette elő, összeomlott életformája, a létbizonytalanság és a kiszolgáltatottság elhatalmasodott a lelkén. Élete végén az öregedő, rendje feloszlataása miatt is szenvedő egykori jezsuita a rohonci szegényházban mélyen átértézte az élet múlandóságát és az őszövségi bölcs *vanitatum vanitas-élményét*.³

Irodalmi szempontból a versein kívül a legjelentősebb a *Téli éjszakák* című keretes elbeszélés-gyűjteménye, amely egy spanyol eredeti átdolgozásával készült. Faludi Ferenc művei, elbeszélései, drámaíróvá várt és költészete újdonságot, modern európaiságot jelentett a magyar felvilágosodás hajnalán.

Szabó Ferenc Magyarország nagy apostolának nevezte a Nyitrán született **PROHÁSZKA OTTOKÁRT** a Pozsonytól Kassáig vezető könyvében.

A német anyanyelvű Prohászka Ottokár Losoncon, Nyitrán és Kalocsán tanulta meg a magyar nyelvet. A kitűnő érettségije után Rómába küldték filozófiai és teológiai tanulmányokra. Nagy érdeklődéssel ismerkedett a természettudományokkal, a geológiával és a fizikai új vívmányaival. Rómából hazatérve úgy látta, hogy az egyházban is az Ady Endre által emlegetett „ugar” tapasztalható, de tanítással és papneveléssel új szellemiséget valósított meg. Prohászka Ottokár a hit vídám merészségével nézett szembe a modern gondolkodás és természettudomány új kihívásaival. Nem akarta elítélni az új eszméket, inkább hidat kívánt építeni a hit és a természettudomány közé, például azzal is, hogy elhagyta a *Szentírás* betű szerinti értelmezését.

A székesfehérvári püspökké kinevezett Prohászka Ottokár XIII. Leó szociális eszméit hirdette, és igyekezett azokat megvalósítani a gyakorlatban is. A modernség felé való merész nyitottsága tükröződik műveiben, élénken figyelt az idők jeleire. Prohászka Ottokár az akadémiai székfoglalójával fél évszázaddal megelőzte a II. Vatikáni zsinatot az egyházban elodázhatatlan reformokra nézve.

Életműve arról tanúskodik, hogy a kiegyensúlyozottságot képviselte.

A „Pozsonytól Kassáig” című könyvének az újabb fejezetében feltárja Szabó Ferenc, hogy Prohászka Ottokár mellett **BANGHA BÉLA S. J.** a 20. század katolikus megújíthatóságának a legkimagaslóbb egyénisége.

Bangha Béla Nyitrán született, s itt is töltötte gyermekkorának legfontosabb idejét a vakációk alatt. Az alsóbb gimnáziumot szülővárosában a piaristáknál végezte, szívesen tanulta a nyelveket. Irodalmi szárnypórbálgatásait Győrben folytatta, majd belépett a nagyszombati jezsuita novíciátusba.

Bangha Béla a filozófiai és a teológiai tanulmányai után Budapestre került, s a Jézus Szíve-templomban elkezdte konferenciabeszédeit *Krisztus és a modern társadalom* címmel. E hitvédel-

³ *vanitatum vanitas-élmény*: minden hiábavalóság-élmény

mi előadások, amelyek Budapest értelmiségét a templomba vonzották, megmutatták Bangha Béla szellemi felkészültségét, logikai szigorát és kiváltképpen a magával ragadó szónoki képességét. Kétségtelen, hogy harcos alkat volt, nem a párbeszéd elkötelezettje. Egyértelműen és rendíthetetlenül harcolt a hitleri nemzetiszocialista fajideológia ellen, s ugyanígy küzdött a bolsevizmus ellen is.

Kevéssel halála előtt ezeket írta a naplójába: „(...) *Mennyi megköszönni valóm lesz s marad az örökkévalóságban! Hogy az apró nyitrai fiskális-purdéból az Úr az ő seregének mégiscsak valamicske tisztjévé nevelt. (...)*”

CSONTVÁRY KOSZTKA TIVADAR, korának legnagyobb magyar festője Mihály Tivadar néven született Kis-Szebenben, ahonnan a család Szerednyére költözött, így került fiútestvéreivel az ungvári gimnáziumba. Apja Eperjesre vitte kereskedősegédnek. E tényeket Szabó Ferenc helyezi elének a Pozsonytól Kassáig vezető irodalmi kalauzában, hogy ezután a világhírű magyar festőművész lelki-alkotói stílusbeli sajátosságait vázolja elének.

Az 1908. évi kiállítás katalógusában ezeket írta Csontváry Kosztká Tivadar: „(...) *Mint iskolásfiú a könny nélküli magolást utáltam, a bibliát mesének néztem, s inkább vágytam a szabad természetbe a fülemile csattogását hallani s megbámulni egy-egy virágszálát, ahol a lepkék, a dongók, a méhek s a rovarok egész serege nyüzsgött hímporos szirmokon. (...)*”

A kereskedősegéd, majd gyógyszerészgyakornok Csontváry Kosztká Tivadar belső sugallatra határozta el, hogy a világ legnagyobb festőjévé képezi magát. Korai művei realista tájképek. Első nagy műve a *Vihar a Nagy Hortobágyon*, melytől kezdve alakítja ki a saját stílusát, egyéni módon értelmezve a plein air-problémát. Jellemzi a varázsos realizmus, a szimbolizmus, a misztikus-vallásos s a szürrealisztikus kivitelezés, nem utolsó sorban az expresszionizmus. A megszállott Csontváry Kosztká Tivadar belemerült a teremtő fejlődésbe, azonosult a teremtésben működő isteni energiával, Isten segítségével akarta ellesni a „napúttávlát” titkát s a szürrealisztikus közlés-móddal szándékozta kifejezni a természetfeletti. A *Magányos cédrus* elragadóan érzékelteti a fa és a művész magányosságát.

Csontváry Kosztká Tivadar műalkotásaival a létet, a teremtést fejezi ki, a festményeibe sűríti sorsa drámáját.

Szabó Ferenc, amikor elérkezett az Érsekújváriban született **KASSÁK LAJOS**hoz a „Pozsonytól Kassáig” című kötetében, akkor ezzel kezdte mondandóját: „*Kassák Lajos gazdag életművét mások igyekeztek felmérni, a modern magyar irodalomban és művészetben elhelyezni. Mert (...) Kassák nemcsak költő és író, hanem festő és szerkesztő is volt. Itt most csupán gyökereire, Érsekújvárhoz és szüleikhez fűződő kapcsolatára és hitére szeretnék rávilágítani. (...)*”

Kassák Lajos apja gyógyszerésztári laboráns, anyja mosónő volt. Kassák Lajos a gimnázium második évfolyamából kimaradva lakatosinas lett, szakmát szerzett és Érsekújváriban, majd Győrben dolgozott. 1912 valóságos fordulópont az életében, ekkor jelent meg első novelláskötete, majd a *Tett* címmel útjára bocsátotta a magyar avantgárd első folyóiratát. 1919-ben tagja volt az írói direktóriumnak, ezért a Magyar Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták. Szabadulása után Bécsbe szökött. 1926-ban tért vissza Magyarországra, ahol 1949-től belső száműzetésbe kényszerült. 1956-ban tért vissza az irodalmi életbe, s az 1960-as évektől, amikor avantgárd a reneszánszát élte, a nemzetközi elismerés is ráirányult. Költeményeiben és bensőséges levélregényében a tépelődő lélek és a vallásos élmény került a középpontba. Humánus és mély vallásosság árad az *Anyám címére* című visszaemlékezéséből.

Kevés írónk-költőnk váltott ki annyi szenvedélyes vitát, mint Kassák Lajos. Nehezen lehet besorolni ebbe vagy abba az irodalmi ízlésvilágba. Mi ennek az oka? Szabó Ferenc szerint egyértelműen az, hogy sohasem a teljes kassáki életművet tartják szem előtt az elemzői, holott Kassák Lajos „(...) *nemcsak a magyar verszlés megújítója. (...) a modern magyar líra története Kassák Lajos fellépésével kezdődik*” – olvashatjuk Bori Imre álláspontját is a „Pozsonytól Kassáig” című kötetben. Szabó Ferenc különösen nagyra tartja Rónay György irodalomtörténész törekvését, aki helyrebillentí a hamis szemléletet és kellő tárgyilagossággal ír Kassák Lajos életművéről. Rónay

György megállapította, hogy Kassák Lajos kései költészetében a tárgyiasság mellett, vele egybefonódva jelen van a spontán érzelmesség is.

Irodalomtörténeti és tágabb értelemben: művelődéstörténeti különlegességgel is megajándékozta Szabó Ferenc a „Pozsonytól Kassáig” tartó felvidéki irodalmi barangolása olvasóit; különösen akkor, amikor a Hernádszentistvánban született **MÉCS LÁSZLÓ** papköltőt mutatja be, aki már gyermekkorában megismerkedett szülőföldje szegénységével, a falusi mitológiákkal, babonákkal. Kassán érettségizett, majd a Pázmány Péter Tudományegyetemen tanult. Jászón szentelték pappá, ezután Nagykaposon volt plébános.

Első önálló kötete, a *Hajnali harangszó* az expresszionizmus hatását tükrözi, ugyanakkor világosan tanúskodik Mécs László szociális érzékenységéről. A *Rabszolgák énekelnek* címűben a hitvalló személyes emberi fájdalmaival szembesülünk.

Szabó Ferenc e könyvében Mécs László három, eddig kiadatlan levelével ismertet meg bennünket. Ezek Tamásiban, a Könyvü László író-költő nevét viselő városi könyvtárban találhatóak meg. Mécs Lászlónak a Könyvü Lászlóhoz írott levelei irodalomtörténeti adaléku szolgálnak. Drámai történet bontakozik ki a ma olvasója előtt, az úgynevezett „Mécs-probléma”. Ennek lényege a *Nyugatban* megjelent, Illyés Gyula és Babits Mihály által Mécs Lászlót ért kritika, amely leginkább igazságtalan támadás volt Mécs László világlátásával, témaválasztásával, különösen költői kifejezőmódjával kapcsolatban. Illyés Gyulának a Mécs Lászlóról írott metsző hangú kritikája nagy visszhangot váltott ki, egymás után foglaltak állást így vagy úgy a kortársak. Babits Mihály Illyés Gyula mellett állt ki két írásával is.

Ha másért nem, éppen ezért a három Mécs-levéleért, az egykori irodalmi és ízlésvitáért érdemes fellapoznunk Szabó Ferenc „Pozsonytól Kassáig” című kötetét, mert eddigi tudásunk új rétegekkel lesz teljesebbé.

Szabó Ferencnek a „Pozsonytól Kassáig” című kötete záró fejezetében a kassai Ulyssesről, azaz **MÁRAI SÁNDOR** íróról, költőről, újságíróról készített impozáns tablót.

Értékes útmutatásul szolgál a Márai megváltás-keresését bemutató gondolatfejtés, mert új értelmezési horizontot is nyújt, ugyanakkor vitára is inspirálhat bennünket Szabó Ferenc. Amikor Márai Sándor istenképét vázolja Szabó Ferenc, akkor párbeszédet folytat az íróval úgy, hogy olvassa és újraolvassa Márai Sándor műveit, főleg a naplóvallomásait és verseit. Olyan írásokat, ahol nem áttételesen vallott hitéről és hitelenségéről, s gyakrabban mondja el a vallással, a keresztény hittel kapcsolatban azt, amit nem hisz úgy, mint hite lényegét. Márai Sándor 1946-ban jegyezte be az 1945–57 közötti *Naplójába*: „*Lucretius szerint az isteneket a félelem szülte. Milyen arca lesz az új istenképezetnek? Nem tudja senki. De a textust már morogják, az apokaliptikus textus rikoltó, rideg hangját: «E = mc²». Énekeljünk, híveim.*”

De hát miben is hitt Márai Sándor az író-költő? Egyik fiatalkori vallomásában olvashatjuk: „*CREDO (Quia absurdum). Én hiszek egy teremést, az életemet, hiszem ezt. Hiszek egy rendeltést, ezt az én rendelésemet, magamat. Hiszek egy világot és hiszek egy embert, akik összetartoznak. Hiszem a költők fájdalmas csodálkozását, a meglepetést, hogy létrejöttem s a lét befogadott engem. Hiszem az embereket, mert magamat kell hinnem bennük. (...)*”

... és tűnődünk...

és elindulunk a könyvespolchoz, hogy kézbe vegyük *A delfin visszanézett* címűt, vagy az 1976–83 közötti években született *Napló*t, vagy a *Föld, föld!* vallomást, vagy *A kassai polgárokat*, vagy a világszerte kedvelt *A gyertyák csonkig égnek* címűt... és a többi nagyszerű Márai-alkotást, amelyek önmagunkkal és a világunkkal is szembesítenek egy élhetőbb élet megéléséért.

Hát ilyen gondolatokat ébresztett bennem Szabó Ferenc **Pozsonytól Kassáig – Írók, költők, művészek a Felvidéken** című kötete, amely a GLÓRIA Egyházi Kiadó gondozásában jelent meg 2005-ben.

Érdemes kézbe vennünk, ismerkednünk ezzel a karcsú, de ismeretekben gazdag könyvvel. Hasznos kulcs lehet diákjaink kezében a Felvidék magyar örökségének a megismerésében, elfogadtatásában.

Laczkó Mária

A társalgási stílusréteg tanításának egy lehetséges módja

E munkában a stilsztika témaköréből, a társalgási réteg tanításának, feldolgozásának egy lehetőségét ismertetjük. A feladatsorban empirikus kutatásaink eredményeinkre támaszkodtunk. A fent nevezett stílusréteg jellemzőinek bizonyítására a feladatokban alkalmazott példáinkat a tizenévesek, vagyis annak a korosztálynak a beszédéből vesszük, akiknek a témakör feldolgozását szánjuk. Megítélésünk szerint ez egyrészt könnyebben befogadhatóvá teszi a tananyagot a szemléletesség és az érdeklődés miatt, másrészt innovatív oktatási célkitűzésként megvalósítjuk a gyakorlat és az elmélet kapcsolatát. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a kutatási eredményeket építjük be az oktatásba.

A feladatsorban ismertetett gyakorlatok egy órán is megvalósíthatók, de részletekben is, akár más feladatokkal kiegészítve több órán dolgozhatók fel. Ez az osztály igényéhez, tudásszintjéhez igazítható. Mindezt a saját gyakorlatunkban, bemutatóóra keretében próbáltuk ki.

A FELADATSOR

A téma tanításának előfeltétele, hogy a stílus és a stílusréteg fogalma ismerős legyen a diák számára. Ezért a bevezető kérdések a már ismert fogalmakhoz kapcsolódnak.

1. BEVEZETŐ KÉRDÉSEK – CÉL: A TÉMÁRA VALÓ RÁHANGOLÁS

Mi a stílus? Mi a kapcsolata a nyelvváltozatokkal?

(A válaszban lényegesnek véljük a nyelv és a beszéd elkülönítését, a stílussal való kapcsolatát, továbbá a nyelvváltozat fogalmát is tisztázni kell.)

Mit nevezünk stílusrétegnek? Milyen stílusrétegeket lehet elkülöníteni?

(A válaszban elvárható az írott és a beszélt stílusrétegek ismerete, elkülönítése a felismerés és a csoportosítás szintjén.)

2. A TÁRSALGÁSI STÍLUSRÉTEG – ÚJ ANYAG FELDOLGOZÁSA

Kiindulópont: a kommunikációs szituáció

Feladat: Gyűjts példákat iskolai kommunikációs szituációra! (pl. tanórai, szünet)

Hogyan zajlik a kommunikáció? Milyen eszközökkel, módon? Kik a résztvevők?

Milyen a stílusa egy tanórai/szünetben zajló kommunikációs a szituációnak?

Mi szabja meg az adott szituációban (tanóra/szünet) a stílust?

Cél: A társalgási stílusrétegre adott definíció kikövetkeztetése

Próbálj meg a társalgási stílusrétegre az elmondottak alapján definíciót adni!

(elvárható válasz: kötetlen társalgáson alapuló nyelvi forma)

Milyen műfajban él ez a stílusréteg? Azaz milyen műfajokban használjuk?

Feladat: Szóbeli és írásbeli műfajok összegyűjtetése

3. A TÁRSALGÁSI STÍLUSRÉTEG JELLEMZŐ JEGYEINEK ÖSSZEGYŰJTÉSE

3.1. Szemléltető anyag: Két beszélgetés kivetítése – diaképen

3. 1. 1. feladat: megfigyelés, összehasonlítás (csoportmunkában is megoldható)

Miben térnek el?

Miben különböznek?

1. Beszélgetés

- Isten hozott, régi társam!
- Szépen köszönöm, pajtás!
- Honnan jössz?
- Az atyám házából.
- Miért jöttél, és mit hoztál?
- Ennen magamat hoztam, iskolába idejöttem hozzátok Rosenbergbe.
- Igen örvendek, ismét kedves tanuló társam lészesz.
- Megismerem hozzám való szeretetedet, és nagyra becsülöm.
- Hol lesz szállásod?
- Közel az iskolához.
- El vagy-e készülve a könyvek dolgából, amelyek itten szükségesek?
- Egy könyvem sincs, amint látod.
- Tehát vitéz akarsz lenni fegyver nélkül?
- Nem jöttem én hadakozni, hanem tanulni.
- Sokkal könnyebb tányér és kés nélkül enni, mint sem tanulni könyv nélkül.
- Amim eddig még nincsen, azt megszerzem.
- Elő-menetelt kívánok mindenkben.
- Köszönöm hozzám való szívességedet.

2. Beszélgetés

- Jó reggelt, tanár úr!
- Jó reggelt, Péter. Gyere siessünk, mert mindjárt kezdődik a tanítás az iskolában!
- Sajnos, sokat kellett várnom a villamosra, azért érkezem későn.
- Én is villamossal utazom. Ma nekem is hosszú ideig kellett várnom a megállóban.
- Itt vagyunk az iskolánál.
- Igen. Szerencsére még nem csöngettek.
- Jó napot kívánok, tanár úr. Sietek az osztályba.
- Jól van, Péter. Én előbb a tanári szobába megyek

3.1.2. feladat:

Két ember beszélgetésében vannak kötöttségek, amelyek nem változtak. Gyűjtsd össze őket!
(Válasz: köszönés, a köszönés viszonzása, megszólítás, elköszönés kérdés-válasz szerkesztés, mondatok szerkezete: egyszerű, összetett, hiányos.)

Mi az, ami változott/változik? (mondatok: több a hiányos mondat, kihagyások lehetnek stb.)

Mit szab meg a szituáció? (a megszólítást, nyelvhasználatot)

(Megjegyzés: mindezek megbeszélése csoportmunkában is lehetséges.)

3.1.3. feladat: (egyéni vagy csoportmunka)

Alakítsd át a 2. beszélgetést egy mai, valóságban elhangzó beszélgetésre!

Feladat: Mi változott? (szóhasználat, mondatok)

Milyen szavak/mondatok jellemzőek?

3.2. Szemléltető anyag: Diákok kötetlen spontán beszédének részletei

(A lejátszott szövegrészleteket a magyar helyesírás alapján rögzítettük, s jelöltük az előforduló szüneteket (néma és hangos szünet) is. Jelöléseket alkalmazunk, így a <> jel közé írtak hiányt jeleznek. A jelen munkában a lejátszott részleteket írásban adjuk közre.)

A szövegek:

a) A.B., 18 é tanuló, lány

A filmekről általában az a véleményem, hogy ő tát (tehát) a a tévékébe (szünet) mostanába (mostanában) olyan filmeket ő játszanak, amik ő lehet, hogy ő igazság szerint még szerintem én is a fiatal korosztályhoz tartozom, de egyszer engem valamilyen nem mindegyik film fog meg (szünet). Ő például ő szemem nagyon sok a gyilkolás a filmekben, ami (szünet) ami a (szünet) azért a kisebb gyerekeket (szünet) valamilyen ő tát (tehát) a lelkükben végül is valamilyen ő erőszakos cselekedethez kényszerít is cselekedetre kényszeríti őket. (szünet) A későbbiekben ez ki fog rájuk hatni.

b) B.M. 18 é tanuló, lány

Hát inkább az ilyen természetfilmeket nagyon szeretem de még ennek az ellentmondása végig (végül is) az, a horrorfilmekért is oda vagyok (szünet). Szóval így még a krimiket szeretem, amelyiknek így van története, hogy izgalmas nem (szünet) nem tudom (szünet) De néha még a vígjátékok a jók, hogy az kikapcsolódás céljából.

c) G.D. 15 é tanuló, lány

Mozi? Hogy mostanában nem szoktam moziba járni, mivel hogy büntetésbe vagyok (nevet), mert mosbukásra állok matekból meg magyarból. És ő általában a Corvinba szoktam járni úgy is az osztálytársaimmal.

3.2.1. feladat: Megfigyeltetni a szóhasználatuk közös és eltérő jelenségeit

Melyik nyelvváltozat az alapja a beszélgetéseknek?

(köznyelv)

Mivel egészül/het ki? (ifjúsági/diáknyelv, szleng, argó, témától függően szaknyelv)

Jellemezheti-e a beszélőket egyéni szójárás? Mely szavak lehetnek ezek?

(végeredményben, ugyebár.stb.)

Találkoztál-e a felvételen ilyen szavakkal? (a jelen anyagban nincs ilyen szó)

Milyen a beszélők egyéni szókincse? (mennyisége, minősége)

Nyelvi divatszók, közhelyek, elcsépeelt kifejezések – gyűjts ilyeneket (pl. szerintem, szeretem, jó film – a felvételen is előfordul)

3.2.2. feladat: szinonimák gyakorlása

– *jó a sulis; jó az idő, jó a program* kifejezésekben a jó melléknév helyettesítése szinonimával (három csoportban lehet végezteni)

– vélemény kifejezése: a *szerintem* szinonimáinak összegyűjtése

(A feladatok értelemszerűen választhatók is, de mind a kettő is elvégezhető)

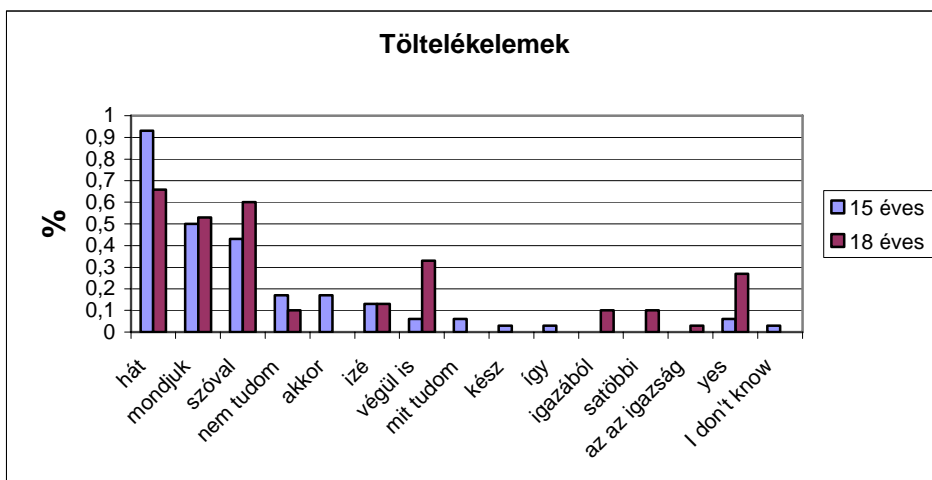
3.3. A társalgási stílus jellemzője – a töltelékelem a beszédben

3.3.1. Feladat: a kifejezés definiálása – Mit jelent/het a töltelékelem szó?

(a gondolat kitöltését „pótló” vagy a megfelelő szó előhívását/keresését kísérő nyelvi elemek nem abban a funkcióban állnak az adott szövegek környezetben, mint amilyen szófajtnál besorolásuk alapján lehetne)

Szemléltető anyag Lehetséges töltelékelemek – diakép

(15 és 18 évesek spontán beszédében (30-30 fő) a kapott töltelékelemek megoszlása
Meg lehet figyelteni: a töltelékelemek gyakoriságát és a szófajtnál megoszlásukat

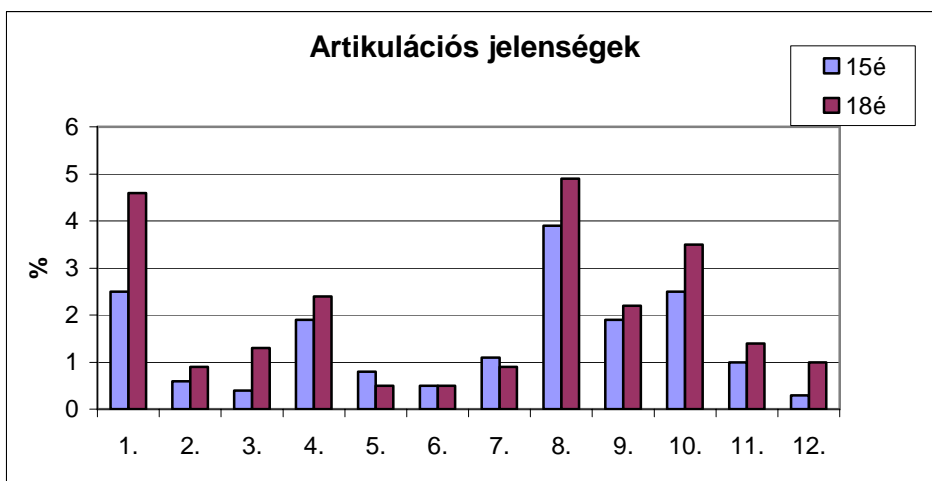

3.3.2. feladat: A felvételen/a lejegyzett szövegekben hallhatók/találhatók-e töltelékelemek? Melyek? (szóval, ilyen, igen, tehát, hát, úgy, így, végül is)

3. 4. Artikulációs jelenségek

Szemléltető eszköz: két diakép

a)

Jelmagyarázat

- 1.= szótagkihagyás; 2.= szóösszevonás; 3.= szótagelhagyás szóvégen
- 4.= hangkihagyás szótaghatár-módosítással; 5.= hangkihagyás
- 6.= hangcsere; 7.= szóhatár-eltolódás; 8.= t-kihagyás; 9.= n-kihagyás
- 10.= l-kihagyás; 11.= r-kihagyás; 12..= rt-kihagyás

**3. 4.1. feladat: Milyen artikulációs megoldások fordulnak elő?
Melyek a leggyakoribbak?**

b)

Artikulációs jelenségek példákkal (diakép)

- **Szótagkihagyás:**
- bevam→ bevallom; el let →el lehet,
- tom →tudom
- **Szóösszevonás:**
- Végis/végüs→végül is,
- mjuk mostába→ mondjuk mostanában
- **Szótagelhagyás szóvégen :**
- hát egyszer szörny→ hát egyszerűen szörnyű,
- amelyikn így van történ → amelyiknek így van története
- **Hangkihagyás szótaghatár módosítással:**
- tan<u>lásto<l> →tanulástól, val<a>mi →valami
- **Hangkihagyás:**
- vais →vagyis
- **Hangcsere:**
- najon →nagyon
- **Szóhatáreltolódás:**
- a zellentmondása → az ellentmondása, a zéletéről →az életéről
- **T-kiesés:**
- mer <t >, mos <t >
- **N- kiesés**
- .filmbe < n >
- **L- kiesés:**
- gondo <l >om, végü <l >
- **R-kiesés:**
- akko <r >, má <r >
- **Rt- kiesés:**
- azé <rt >, me <rt >

**3. 4.2. feladat: Hallgasd meg a felvételeket újra!
Mi jellemzi beszédüket az artikuláció szempontjából?**

(felvétel hiányában a lejegyzett szövegrészlet alapján is megoldható)

3. 5. Szemléltető diakép: Kiejtési alakváltozatok

(egy-egy szónak hol az egyik, hol a másik változata jelenik meg
oka: például a tempógyorsítás, renyhe artikuláció, zárt szájú beszéd)

Kiejtési alakváltozatok							
tehát	tet	tát					
például	péalál	példal	péla	pédál			15é
	péda	péla	pélða	pédáu	péau	példá	18é
szerintem	szentem	szintem	szeintem				
mostanába	mostába	mossába	mostaába				
szóval	szova	szoal	sza	szal			
általában	általába	áltába	általba	általáb	áltlába		

**3.5.1. feladat: Milyen kiejtési alakváltozatokat vettél észre?
Gyűjtsd össze a táblázat alapján!**

3.6. Szemléltető diakép: a beszéd velejárói – nyelvbtlások, megakadások

a)

Csodaszerves; Mire megrémülünk
Ha majd csendebb lesz
Könnybe lábadt a fejem; Be kell szorozni a névelővel
A vezetőnevetek kezdőbetűjét írjátok le
Ott van, vagy nincs ott van?
Milyen évszáz?; Tolsztojevszkij
Több fül szeme hallatára; „Ha majd a bőség kosarából mindenki egyaránt foglal helyet”
Nem szabad lett volna.
Pél és Páter, Sprektum
Többek között; va hat fia van

3.6.1. feladat: Milyen jellemzői vannak a nyelvbtlásoknak/megakadásoknak?

Magánhangzókat, mássalhangzókat érintő hibák: *csodaszerves* (csodaszarvas)
megrémülünk (megvénülünk)

Szavakat, szerkezeteket érintő hibák: *csendebb lesz* (csend lesz, vagy csendesebb lesz az osztály)

3.6.2. feladat: Milyen típusú nyelvbtlásokra látsz példát?

– Sorrendiségi hibák:

anticipáció (később sorra kerülő elem a közlésben hamarabb jelenik meg: *va hat fia van*),
perszeveráció (az elhangzott elem nem törlődik (*többek között, Ott van vagy nincs ott van?*),
kontamináció (két elem összekapcsolása: *több fül szeme hallatára*: több fül füle hallatára + több szem láttán, *Tolsztojevszkij*: Tolsztoj+Dosztojevszkij,
metatézis (szótagcsere): *Sprektum* (Spektrum), *Pél és Páter* (Péter és Pál)

– Szókeresés hibái:

téves szótalálás (az adott szöveggörnyezetbe helytelen szó kerül, s ez sokszor a helyeshez hasonló hangzásában): *Be kell szorozni a névelővel (nevezővel)*

b) Szemléltető diakép: Hibák a beszédben

Hát abban is azért vannak olyan dolgok, ami mindig ismétlődik...”.

„Ez a film a (szünet) a náciizmusról szól, a faj elleni (szünet) fajok gyűlöletéről”. ...” .,

„...mert hamarabb elhelyezkednek (szünet), interjút meg interjúk tömkelegével árasztják el őket”.

Két tűz között (film címe) azt kiválóan szeretem (szünet) de (szünet) de azonkívül ilyen (szünet) ilyen (szünet) cse (szünet) csihi-puhi ilyen ilyeneket én

A hibák típusai:

grammatikai hibák: toldalékok hibái, egyeztetési hibák

félbehagyott szavak (téves szókezdések)

újrindítások (nem jól kezdte a beszélő a megnyilatkozását, ezért újra indítja vagy olyan formában, ahogy elkezdte, vagy, változtat rajta)

ismétlések – bizonytalanságra utal, bizonytalan a beszélő abban, hogy mit/hogyan mondjon

töltelékszók – bizonytalanságra utal, bizonytalan a beszélő abban, hogy mit/hogyan mondjon

3.6.3. feladat: Milyen hibákra találsz példát a szövegrészletekben?

(egyeztetési hibára, téves szókezdésre, újraindításra, illetve ismétlésre, töltelkiszókra)

3.7. Mondat- és szövegszerkesztési sajátosságok

Szemléltető diaképek: spontán beszédrészletek

a) (a korábbi szöveg, A.B. szövegének kisebb részlete)

ö tát (tehát) a a tévékbe<n> (szünet) mostanába<n> (mostanában) (szünet) olyan filmeket ö játsszanak, amik ö (szünet) lehet, hogy ö (szünet) igazság szerint még szerintem én is a fiatal korosztályhoz tartozom, de egésze= engem valamilyen nem mindegyik film fog meg (szünet).

b)

nem azért, hogy a most ez (szünet) hogy megölte az<t> meg aj meg azok a Jackie Chan filmek de utálok (szünet) karate meg (szünet) jaj (szünet) új hagyjád már. Szal (szóval) ezeket én nem szeretem

c)

szóval ilyen hirtelen (szünet) jelenetek is voltak a filmbe<n> (alany: *jelenetek*) hogy így nem látál semmit (alany. *te*) és csak az<t> láttad (alany: *te*), hogy kitekerik a (szünet) izé palinak a nyakát (alany: *ők*) (szünet) meg ilyenek voltak (alany. *ilyenek*)

3.7.1. feladat: Figyeld meg a szünetek típusait! (néma, hezitálás (kitöltött szünet))

Figyeld meg a mondatfajtaikat!

Milyen a mondatok szerkezete?

(egyszerű, összetett, sok a befejezetlen, sok a kitérés (a), illetve b) szövegek)
hirtelen aktivált gondolatok megjelenése a közlésben (lásd b) szöveg)
gyakoriak a nagyon hosszú és bonyolult mondatok, emiatt gyakoriak az alanyváltások (c) szöveg)
sok az ismétlés

3.7.2. feladat: Figyeld meg mi ismétlődik! (a gondolat, a nyelvi forma)

Figyeld meg, milyen szófajú szavak ismétlődnek!

4. A TÁRSALGÁSI STÍLUSRÉTEG MEGISMERT JELLEMZŐINEK ÖSSZEGZÉSE

A tanultak összefoglalása, ismétlése

Szótani, mondattani és szövegnyelvi jellemzők rendszerezése

Jegyzet készítése a rendszerezés alapján

* * *

Holczer József

Egy anyanyelvápoló triptichonja

Humor omnia vincit!

/1./

Mi minden lehet az ember!

Egyre inkább azt tapasztalom: egyáltalán nincs rám írva, hogy nyelvőr, nyelvművelő vagyok. (A 2005-ben elnyert Lőrincze-díjról nem is beszélve.) Rangrejtve, mintegy álruhában – prózaiban mondva: afféle szürke emberként – adom önmagam. Legfeljebb mások nem veszik ezt észre. Avagy (vagy inkább: sőt!) *másnak vélnék*. Az ő bajuk legyen. Én mindenestre belemegyek a *játékba*: a kommunikáció és a szituáció kalandos/izgalmas szerepjátszásába. Amíg lehet. És amíg a józan identitástudat engedi...

A város távolibb részén járok éppen, s mit ad Isten: jön velem szembe/n/ egy elhíresült kéregető. Látásból ismer, személyesen még nem találkoztunk. Megszólít, kerülgeti a témát: a zsebem felé tekintgetve. Inkább szóval tartom; finoman célzok arra, hogy a mai körülmények közepette akár én is kéregethetnék. Búcsúzóul kezét nyújtok. Mire ő:

– Magának olyan finom a kézfogása, maga biztosan *homokos*.

Hm! Nyelek egy nagyot. Elszámolok magamban tízig, amint ilyen esetben illendő is. Végre mégis előkapom a pénztárcámat, adok neki egy százast. Erre embertársunk:

– *Visszavonom! Maga egy rendes ember!* – És rögvest elinal a szemközi kocsmába. Egye csuda a kétszín-monétát: helyreállt a jó hírnevem!

Dolgom akadt egy szociális intézményben. Téli kora délután; havas, jeges járdák. Amíg lehet, a letisztított betonúton megyek: baleset kizárva. Ám az intézethez már csúszós utacska vezet. Elő hát a rossz régi, de jó nagy zoknikat: húzzuk rá a cipőre, így vígan kivédjük a bajt! Szinte *törökülésben* legugyorodok egy villanyoszlop cementes aljához, és sikerrel megoldom a műveletet. Ekkor ér oda három csitri lány:

– Bácsi, adna egy szál cigit?

– Sajnos, nem tudok adni.

Most a másik, kommentálva a feltűnő pozitívumát, megszólal:

– *Down-kóros* tetszik lenni?

Őszintén sajnálok minden ilyen gyermeket, felnőttest (főleg azóta, hogy kereszteltem egy így született kisfiút), de azért válaszolnom kell, tőlem telhetően:

– Tudok járni, te *kis hülye*.

– *Maga az!* – mondja a lány.

– Köszönöm! – válaszolom kimerően.

– Szívesen! – röhög egyet, aztán mennek tovább.

Ki tudja: ha lett volna nálam cigaretta, akkor a szemükben legalább *szobormodellé* léphettem volna elő...

/2./

Gyógynövényről – gyógyító poénnal

E témáról – első könyvem (Minden szó egy regény, 2000) néhány sorát leszámítva – igazából még nem is glosszáztam, pláne nem vallottam. Pedig immáron réginek mondható kedvteléséről van szó. Egy kicsit talán a nyelvmívelőnek a pótcselekvése is ez: különösen akkor, ha éppen cikket írni nem tud. Ezúttal bezzeg alaposan rácafol! Remélhetően – örömkünkre...

Szóval: ha jó az időjárás, és az én időbeosztásom is megengedi, – irány a természet! A szorgos gyűjtéshez régóta megvannak a megszokott helyeim. Egyik alkalommal azonban egy egészen új terepet fedezek fel városunk külterületén. Meg is kezdem áldásos tevékenységemet. Egyszer csak jön át a réten egy férfi, és egyenesen felém tart. Kezdek kicsit félni: hátha – akaratom ellenére – magánterületre tévedtem. Rögvest ki fog hát utasítani és jogosan. Odaér és ezt kérdi:

– Szintén *csigász*?

Megkönnyebbültem mondom:

– Nem, *gyógynövényt* gyűjtök.

Erre csalódottan legyint és elmegy...

... Hamarosan megáll mellettem egy anyuka a kisfiával. A nő fölismeri, hogy mivel is foglalkozom. Élénken érdeklődni kezd, én pedig szívesen elmagyarázom: mi mindenre jó a cickafark, az orbáncfű, a gyermekláncfű, a fehér üröm, a ligetszépe meg a többi. Az asszony bizonyára már a teafőző vásárlásán töri a fejét, amikor – vagy tíz perc elteltével – a kissrác megrántja a kezét:

– Anyu, gyereünk innét: *a bácsi meg akar minket mérgezni!*

/3./

Miről álmodik a... nyelvapoló?

Az álom = olyan tudatmódosulás, amelyben az emlékezeti és a képzeleti képek időlegesen összekeverednek a külső valósággal.

Ígérem: a továbbiakban már nem leszek ennyire tudományos. Igaz, kifejezetten – ha nem is az elvont nyelvtudományánál, de azért – a *nyelvnél* maradunk. Előre kell bocsátanom: nem arról „értekezek”,

hogy a másik gyűjteményes kötetem (Emberítő csodáink, 2003) fogadtatásán fölbuzdulva az újabbról álmod/oz/ok. (A címe, persze, már évek óta megvan: Igéző igéink!). Nem az itt következő két álom, melyet magam álmodtam (tehát „ágyban, párnák közt”), személyemen keresztül köthető a nyelvészet-hez, a nyelvműveléshez, ám mégiscsak egy közönséges halandónak az álmai. Csak hát a témájuk...

Az egyik úgy jó két évtizede volt, de máig élesen emlékszem rá. Álomban egy kápolna padjában ültem, egyik jeles *nyelvészünk* pedig – aki köztudomásúan civil és (nagy)családos! – misézett. Miseruha is volt rajta, és éppen prédikált... Elemzem azért: miként játszott itt bele az egészbe a tudatalatti. Nos, akkoriban „nyelvújítottam”: a *lelki atya* egyházi kifejezésünk mintájára megalkottam a *nyelvi atya* minősítést avagy státuszt, néhány igazi szaktekintélyünk, biztos eligazítónk rangos megbecsüléseképpen. És ha például a színművész lehet „Thalia fölkennt papja” – szól/t/ az érvelésem –, akkor a sokaknak irányt mutató, mértékadó, korrekt nyelvművelő miért ne lehetne „pap”-ja a közös, örökölt „édes anyá”-nak, azaz a nyelvnek!

A másik – ugyancsak jó régi – álomban még *beszédet* is hallottam. Állati !/ egy álom volt ez, mert egy *macska* mutatkozott be társaságunknak. – Hogy hívnak? – kérdeztem, miközben még mancsot is fogtam vele tiszteletem jeléül. Mire a válasza így hangzott: – *Engem hívnak Kacorfalvi Kacor Dánielnek*, szolgálatjára nemzetes és vitéztlő uraiméknak!

Egy idő óta már tudom, minek köszönhető – még ha csupán részben is – ez az álombéli állatbeszéd: annak, hogy sokadszor épp akkortájt olvastam újra Gaál Mózes Mackó Daniját. Hősünket, miután becsődöltek a házitanítók/ka/, a falusi iskolába vitték. A bocs bemutatkozik – a szó mindkét értelmében. Érdemes idéznünk (é.n., 94):

... A tanító úr kedvtelve nézte és mosolygott.

– Hogy hívnak?

– Gyere ide, édes magzatom! – felelte halkán Dani s nyomban reá nagyot ásított.

A gyerekek éktelen hahotában törtek ki. Úgy kacagtak, hogy az iskolaterem csak úgy csengett belé.

A tanító úr jobb kezébe vette a mogyorófa suhogót s erre olyan csöndesség lett, hogy még a szuzogása is elállott a gyerekeknek.

A tanító úr kioktatta Danit, hogy miképpen kell a fölvetett kérdésre felelni s Dani utána motyogta:

– *Engem Mackó Dánielnek hívnak.*

– Úgy van, fiam! Most erre felelj: mikor születted?

– Krumplikapáláskor! – felelte Dani. ...

A tudósok talán még manapság sem értik igazából az álmok okát: miért éppen azt álmodik az ember, amit... Így nyugodtan vallom meg mindkét élményem summázásaként: én sem értem.

... De azért mégiscsak megért egy glosszát: árnyaltabbá és teljesebbé téve az egyben szemlélhető nyelvápoló-triptichont...

/Appendix/

Nyelv, sztori, mosoly...

Az 1970-es évek elején az általános nyelvtudomány történetéből kollokváltam az ELTE-n (Antal Lászlónál). Túlesvén rajta, ekképp „meséltem el”, hogyan is zajlott:

1. kérdés: Hogyan született meg a generatív grammatika?

HJ: Úgy, hogy a nyelvészek *összeszösszűrték* (Saussure!) a levét.

2. kérdés: Chomsky eljutott ideig, hogy az elvont jelentés-összetevők feloszthatók tovább nem bontható egységekre. Ezek az úgynevezett disztvingviserek. Hol nyilvánulnak meg ezek?

HJ: Megmondta már Bobby Fischer: „Minden *kocka* – disztvingviser!”

(Arobert avagy Bobby Fischer: már akkor /is/ ünnepezt amerikai sakkozó.)

3. kérdés: Chomsky felvetette, hogy van felszíni és mély struktúra. Kít tekint ő ebben mesterének, illetve elődjének?

HJ: József Attilát. Már ő megmondotta: „Fecseg a *felszín*; hallgat a *mély*.”

4. kérdés: Mi hát végül is a generatív grammatika feladata?

HJ: Annak megállapítása: Hogyan lesz Csom-sz-KI-ből Csom.BE. (Csombe: egykori kongói politikus...)

*

1973-ban *Berrár* Jolánnál szigorlatoztam mai magyar nyelvből. A „jeles” minősítést ekképp örökítetem meg – egyetemi tankönyvem élére írva – két tételben:

1. Aberrare humanum est. (Tévedni emberi dolog.)

2. A *Berráre* humanum est. (Itt kb. a.m.: 'Berrár igen emberséges volt.')

*

Több mint negyed századon át szerveztem a kecskeméti Piarista Gimnáziumban az anyanyelvi versenyek házi fordulóit: *Kalazanci* Szent József rendjének tagjaként. Egy alkalommal már letelt a határidő a nagy nyelvújítóról, *Kazinczy*ról elnevezett szépkiejtési (Szép magyar beszéd) versenyre való jelentkezésre. Mégis akadt pótljelentkező: – Tanár úr, én még szeretnék föliratkozni a *Kalazanczy* (!)-versenyre. És mit ad Isten? Másnap jön még egy ráadásnak: – Tanár úr, ugye lehet még jelentkezni a *Karinthy*-versenyre?

*

Papi minőségemben vidéken is kiségittem, olykor még a kereszteléssel is megbízott a helyi plébános. Kértem egy alkalommal a szülőket: – Melyik templomban esküdtek? Mire a válasz: – A *nemeskürti* templomban. Már-már be is írtam a matrikulába, amikor átvillan az agyamon nemcsak Nemeskürti István neve, hanem igazából ez is: Nem Tiszakürt akar lenni?! Hiszen nincs is olyan messze! Megállok tehát és kérem: ismételjék meg a választ, és ne hadarjanak, hanem tagoltam beszéljenek, hogy követni tudjam. Most már aztán tényleg egyértelmű lett a közlésük: – *Nem esküdtünk* templomban!

*

Végül ami – a *fonetika* közös síkján – eszembe jut, az kis jóindulattal akár a *gesztusnyelv* témaköréhez is remek adalék lehetne... Még kispapként – a teológiai évek elején –, téli időben, a szokottnál nagyobb bakancs-zajjal jöttem ki a kápolnából. Spirituálisunk, azaz lelki előljárónk mondott valamit; én mindenestre úgy értettem, hogy – köszönt. És ráfeleltem azonnal: – Mindörökké, amen! Másnap megismétlődött az eset. Akkor ébredtem rá, hogy „Spiri” atya nem azt mondta: „*Dicsértessék!*”, hanem: – *Ne csörtessen!*

* * *

Dóra Zoltán

Lesz egy sör!

Egy sörözőben felszolgálóként dolgozó ismerősöm arról panaszkodott, hogy újabban milyen udvariatlanok a vendégek. Bejön egy fiatalember – kezdi a történetet –, és még csak nem is köszön, hetykén odaveti a felszólító értelmű mondatot: „Lesz egy sör!” A hölgy ekképpen nagyon szellemesen a következőt mondja az udvariatlan vendégnek: „Nem lesz, hanem van, csak kérni kell.” Seress Rezső népszerű slágerének kezdő sorai jutottak eszembe: „Fizetek főúr, volt egy feketém...” Csakhogy ebben a dalszövegben a *volt* igének megvan a funkciója, hiszen a távozni készülő vendég már elfogyasztotta a kávéját. Az említett fiatalember *lesz* igéje követelőzést fejez ki.

Magam is tapasztalom, hogy újabban mintha kimentek volna a divatból az udvariasságra utaló szavak, kifejezések. A ma már csak mutatóban maradt kisboltokban is hasonló jelenséggel találkozunk. Elmarad a *kérek*, és legtöbbször vásárlási szándékukat csupán az áru tárgyesetű alakjával fejezik ki: egy kiló lisztet, két üveg üdítőt stb.

Ez a szótakarekosság nem válik előnyére a hétköznapi beszédnek, mert ezekből a mondatokból hiányzik a mások iránti tisztelet, az udvariasság.

Persze máris hallom az ellenvetést: Mi köze a nyelvészetnek az udvariassághoz, a mások iránti tisztelethez? A nyelv ugyanis közismerten a kommunikáció eszköze. Ahhoz, hogy ezt a szerepét betöltse, legalább két fontos feltételnek kell megfelelnie: a közös nyelvi kód, valamint a valóság ismerete. A fent említett helyzetben mind a két feltétel biztosítva van, a kommunikáció tehát zavartalan. Ha csak ezt a szempontot vesszük figyelembe, akkor valóban nem lehet kifogásunk a *lisztet, üdítőt* hiányos szerkezetű mondatok ellen. Mondhatjuk, hogy grammatikailag minden rendben van.

Ám ha azt vesszük figyelembe, hogy a nyelvi megnyilatkozásban nemcsak a gondolatok fejeződnek ki, hanem a beszélő lelki-érzelmi világa is feltárul, akkor már nem mehetünk el szó nélkül az ilyen jelenség mellett. A hányaveti beszéd, a nyert, olykor durva mondatok a beszélő egyéniségéről is vallanak. Kazinczy így fogalmazott: „Szólj, ki vagy, elmondom...!”

Szívleljük meg hát szavait, mert ezek ma is időszerűek, hiszen örökérvényűek.

Kiss Jenő

Anyanyelvi órák a középiskolában: egy fölmérés tanulságaiból

Az ELTE magyar alapszakára 2010 nyarán fölvételt nyert 220 nappali tagozatos hallgató közül 130 vette föl az első félévben az egyik nyelvészeti bevezető előadást. Ez az előadás volt első egyetemi órájuk szeptemberben. Néhány kérdésre írásban kértem tőlük választ. A válaszok bőven hoztak tanulságokat. Megjegyzés: a középiskolai magyarák jelenleg általában úgy oszlanak meg, hogy három irodalmi és egy anyanyelvi óra van. Az utóbbi egy óra azonban nem ritkán kevesebb, mert „az irodalmi anyag megtanítására kevés az idő”, s a magyartanárok egy része az anyanyelvi órákból veszi el az irodalmi anyag átvételére még szükségesnek tartott időt — fogalmazta meg több diák is.

De lássuk máris a kérdéseket és a számszerűsített válaszokat! Az első kérdés az volt, hogy a középiskolában rendszeresen voltak-e anyanyelvi órák (a kérdést azért tettem fel, mert hosszú évekre visszamenő információim szerint — beleértve saját gyermekeim középiskolai tapasztalatát is — bizony nem csupán véletlen kivételekről van szó). Az eredmény: a 85 igen válasz mellett 15 plusz 30 nem született: 15 diák megszorítás nélküli nemmel válaszolt, 30 pedig úgy, hogy voltak rendszeres és nem rendszeres szakaszok, hogy nem mindegyik osztályban voltak, illetőleg hogy tömbösítve, olykor néhány hétbe zsúfolva voltak anyanyelvi órák. A másik kérdésre (Érdekesek, színesek voltak-e az anyanyelvi órák?) 72 nem, 26 is-is, 32 igen választ adtak a megkérdezettek. A helyesíráásra két kérdés vonatkozott. Az egyik: könnyű vagy nehéz a magyar helyesírás? A válaszok: 63 nehéz, 42 kissé nehéz, 20 könnyű. A következő kérdés ez volt: mit kellene változtatni a helyesíráson? Bár csak 20-an tartják könnyűnek a magyar helyesírást, 50 válaszadó szerint semmit sem kell

változtatni. Változtatási javaslataik fontosabbjai: el kellene törölni az ly-t: 9, a külön-és egybeírást egyszerűbbé kellene tenni: 8, túl sok a kivétel: 8, a földrajzi nevek írását egyszerűsíteni kellene: 7, a (többszörösen) összetett szavak írásmódja további tisztázásra szorul. Romlik-e a magyar nyelv, s ha igen, mi mutatja ezt? kérdésre nem válaszolt mindenki, a sorrend ez lett: 67 igen, 37 nem, 10 nem ugyan, de a közölt példák az ellenkezőjét igazolták. A vélt nyelvi romlás fő okát a következőkben látták a válaszadók: idegen szavak, kifejezések, angol nyelvi hatás: 22, szlengesedés: 18, internet, sms, számítógép: 15, média, az igényesség tompulása s a trágárság terjedése: 12—12, túl sok a rövidítés: 10, a fiatalok: 8. Végül: hány millió magyar anyanyelvű van a világon? A két szélső vélekedés szerint 5, illetőleg 40 millió! Ha helyesnek a 13 millió körüli választ vesszük, akkor azt mondhatom, hogy 17-en alábecsülték a magyarság létszámát, 6-an eltalálták, 91-en túlbecsülték (összesen 114-en válaszoltak ugyanis).

Néhány tanulság kínálkozik az adatok ismeretében. Közhely, hogy milyen sok múlik a tanáron. Csodákat ugyan a tanár sem tehet, de sokat tehet. Igazolják ezt azok a lelkes, elismerő szavak, amelyeket néhány egyetemista írt (anélkül, hogy erre vonatkozó kérdés elhangzott volna), mint például: „remek volt tanárunk hozzáállása”, „zseniálisak voltak az anyanyelvi órák — kiváló tanárunknak köszönhetően!” Közhely az is, hogy a nyelv és irodalom összefüggése miatt a nyelv (a szónak nem metanyelvi értelmében persze) az irodalomórákon is állandóan jelenlévő, ha nem is mindig terítékre kerülő jelenség. Mind az irodalomórákat, mind az anyanyelvi órákat e tény ismeretében jobban, hatékonyabban be kellene vonni a magyarktatásba: együttes látásban szemlélve

és szemléltetve az irodalom nyelvi és stilisztikai megértésében az anyanyelvi órákon tanultakat, az anyanyelvi órákon pedig a szépirodalmat mint kitüntetett fontosságú nyelvhasználati tartományt volna célszerű még jobban felhasználni. Régi igazság, hogy az anyanyelvi órák legfőképpen arra valók, hogy egyrészt tudatosítsuk az anyanyelv működési szabályait, jelesül a szerkesztési (nyelvtani) és a közlési (társas kommunikációs) normákat (mert tudatosításra van szükség, hiszen anyanyelvükről van szó), másrészt pedig hogy segítsük a tanulók anyanyelvhez való tudati és érzelmi viszonyát pozitívvá tenni, megerősíteni. Tudományos tömörséggel fogalmazva a magyartanárok dolga az, hogy a magyar nyelv történetileg és társadalmilag-kulturálisan változó formáiról, használatának nyelvrendszertani és társadalmi meghatározottságáról és funkcióiról a korosztályos feltételeknek megfelelően úgy közvetítsen korszerű ismereteket, hogy a tanítványokat az anyanyelv sokszínű (beszélt és írott nyelvi, társadalmi csoportok és életkor, valamint beszédhelyzet szerinti) használatának élményszerű tudatosításához vezesse. Mégpedig annak ismeretében, hogy a globalizálódó világban a nyelvi verseny is fokozódik, s különösen az angol növekvő térnyerésével olyan tudnivalókra is szükség van, amelyek tanítványaink anyanyelvi és idegen nyelvi versenyképességét növelik. Ebben az összefüggésben az anyanyelv presztízsének megtartása is az anyanyelvi órák feladata kellene, hogy legyen. Ezért rossz üzenet a tanulóknak, ha azt tapasztalják, az anyanyelvi órák kurtítása, ide-oda helyezése „természetes”: ez ugyanis az ő számukra azt jelenti, hogy nem is olyan fontos az anyanyelv. (Egy adatközlői megjegyzés szerint „az anyanyelvi órák hiánya és minősége miatt” romlik a magyar nyelv.) Az idegen nyelv(ek) tanulása szükségességének hangsúlyozását nem feledve, kellő súlyt célszerű fektetni az anyanyelv helyének és helyzetének az ismertetésére is, különös tekintettel arra a tényre, hogy a világangol ter-

jedésével a nem széles körben használt nyelvek belső piacán is teret veszíthet — tekintélyben, megbecsülésben, használatban — az anyanyelv. Továbbra is időszzerű feladat például a nyelvjárási beszédmódnak a maga körében természetes, megbecsülésre érdemes adottságként való elfogadtatása, tudomásul vétele. Mindezekkel összefüggésben magától értődik, hogy az anyanyelvi órákon az anyanyelvvvel kapcsolatban újra és újra fölbukkanó tévtanokat helyre kellene tenni, a tudomány mai állásának megfelelő válaszok ismertetésével (legyen szó a magyar nyelv teljesítőképességét kétségbe vonó véleményekről, romlásáról, a hozzá való ragaszkodás gúnyolásáról, az idegen szavak kérdésköréről, a nyelvjárások negatív megítéléséről vagy a nyelvrokonságról). Szükséges tudniuk tanítványainknak a Magyarország határain kívül élő magyarok anyanyelvhasználatának a helyzetéről és korlátozottságáról, s bizonyos, a nyelvi szétfejlődés irányába mutató változásairól (a Kárpát-medencei magyar kisebbségeket senki sem tette szóvá.) Arról is tudniuk kellene, hogy mekkora a magyar nyelvközösség (lásd fentebb a megdöbbsentően téves adatokat!), mekkora a magyar nyelvterület, hol élnek őshonos magyar közösségek. Mindeme jelenségek az identitástudatot befolyásoló tényezők, s ilyeneként társadalomlélektani szempontból sem elhanyagolhatók.

Tudvalévő persze, sok a tanári munka eredményességét gátló tényező. De a pedagógus tudja, ő a jövőnek dolgozik, s mert a jövő fontos (a nyelvközösség és az anyanyelv is), ezért tanítványai minél jobb emberi és szakmai felkészítését nem tévesztheti szem elől. Ahogy változik a világ és környezetünk, úgy változunk mi is, s változik nyelvszemléletünk is. A közösségéhez ragaszkodó, anyanyelvéhez érzelmileg is kötődő fiatal nemzedék nevelésében a magyartanároknak kitüntetett fontosságú szerepe van. Hatékony munkájuknak feltétele, hogy szakmailag is fejlődjenek. Igen: navigare necesse est!

Pásztor Bertalan

Ötvenöt éve halt meg Zsirai Miklós

Ötvenöt évvel ezelőtt szereztem tanári diplomát az ELTE-n. Elsőéves hallgatóként ismertem meg a professzor úr nevét. Kíváncsian vártam – évfolyamtársaimmal együtt – az első találkozást. Hogy milyen volt az első órája, már nem emlékszem. A másodikra sem. Arra igen, hogy szabatosan és érdekesen beszélt az őshazáról, finnugor rokonainkról; földrajzi elhelyezkedésükről, létszámukról, életmódjukról. Egyszer – íjjal a kezében lépett föl a katedrára. Az ősi harci eszköz önmagában is fölkelte érdeklődésünket. Használatának ismertetése, a vadászattal kapcsolatos életmód elbeszélése lebilincsel bennünket. Közvetlensége, szerénysége emberközelbe hozta a tőlünk távol élő, ismeretlen rokonainkat.

Érdekessé tudta tenni a nyelvi rokonságot is. Egy történetet mondott el: egyik ismerőse Finnországban járt, és meglepetten tapasztalta, hogy nem ért egy szót sem a finnek beszédéből. – Vajon mi lehet ennek az oka? – kérdezte. A professzor úr – kinyilatkoztató válasz helyett – nyelvi jelenségeket kezdett ismertetni. Először egyszerű finn szót írt fel a táblára: *anta*. Mi pedig találgattuk – felszólítás nélkül –, hogy mit jelenthet ez a szó. Azt már tudtuk, hogy a magyarban a szóvégi magánhangzó lekopott (*hodu > had... utu > út*), de az *ant* sem jelentett semmit. A professzor úr kijelentette: nyelvünkben az *nt d*-vé változott, így keletkezett az *ad* ige. Az egyszerűt egyre bonyolultabb példák követték, ezek közül csak egyik finnugor eredetű szavunk ősi alakját (*kumpa*) emelem ki. Reflexszerűen a *pumpa* jutott eszembe, de ez képtelen ötlet volt. A szóvégi magánhangzó eltüntetésére viszont tudományosan megalapozottnak bizonyult. Az *mp* a magyarban *b*-vé változott, maradt tehát a *kub*, de ezzel sem tudtunk mit kezdeni. A következő hangmegfelelés: a veláris *u* előtt a *k h*-vá változott. Az *u* viszont nyíltabbá vált, így kaptuk meg a *hab* szót. Miután minden rávezető kérdés elhangzott, és a választ is megismertük, csak az induktív következtetést kellett megfogalmazni: a rokonság tehát nem az azonosságban nyilvánul meg, hanem a *szabályos hangmegfelelésben*.

Ez a tanítási módszer felejthetetlenül bevéődött emlékezetembe. És később a középiskolai oktatás gyakorlatában nekem is sikerült felkelteni tanítványaim érdeklődését a nyelvrokonság iránt. Az a szellem tehát, amely ötvenöt éve megszűnt lobogni, tovább élt és él még ma is.

És élni fog a jövőben is?

Nemrégem fölkerestem egykori professzorom lányát, Zsirai Jolánt Bimbó utcai otthonában. A harmonikus környezet középpontját az emléktárgyak alkotják, szinte élővé varázsolja őket a szeretet. A levelek, a lexikonok, a könyvek, a tudós tanulmányai, kitérítései mindmind a múltat idézik. Az *új* azonban hiányzik. Eltűnt – valahol, valamikor a professzor egyetemi korszaka után. Félő, hogy más emlékidéző tárgy is eltűnik, ha nem vigyázunk rá kellőképpen. Az emléktárgyakat például el lehetne helyezni egy dunántúli anyanyelvi múzeumban. De ilyen nincs. Oktatási intézmények viszont vannak. Szülőföldjén, Sopron környékén valamelyik általános iskola felvehetné Zsirai Miklós nevét; és egyik tanteremében elhelyezhetné a tudós hagyatékát. Az iskola megőrizhetné, sőt gyarapíthatná az emléktárgyakat, s ami még ennél is fontosabb: életre kelthetné, táplálhatná a hagyományörzői büszkeséget. Nagy érték szunnyad a gyűjteményben, s ha a diákok egymást követő nemzedékei megismerhetnék ezeket a szellemi értékeket, éveken, évtizedeken át elevenen hatnának nemcsak az akadémikus nevét viselő iskola tanáira és tanulóira, hanem az odalátogató diákokra és felnőttekre is.

Szathmári István

Bertha Bulcsu egyes helységnevekről és a hazáról, hazaszeretetről

Hálásak lehetünk Kiss Lajosnak, a nemrég elhunyt kiváló nyelvtudósnak, hogy széles körű nyelvtudományi munkássága közben – gondoljunk csak a *Földrajzi Nevek Etimológiai Szótárára* – szakított időt annak a különleges antológiának az összeállítására, amelyben 380 év 240 magyar írója – Szepsi Csombor Mártontól, Zrínyi Miklóstól kezdve Bod Péteren, Kazinczy Ferencen át Hamvas Béláig – vall arról, hogy számukra mit jelentett a térkép, ez a sajátos földrajzi műfaj. Az antológia Magyar írók a térképről címen 1999-ben látott napvilágot.

Ebben az antológiában Bertha Bulcsu, a sajátos tollú dunántúli író a következőkről szól 1973-ban *Balaton évtizedek* c. könyvében: „Ezeken a téli estéken gondolkodtam el először a sorsomon. Ki vagyok, mi vagyok? Miért itt élek éppen, miért nem másutt? S a térképet böngészgetve estéről estére ízlelgettem a falvak szép nevét. Hegymagas, Nemesgulács, Salföld, Köveskál, Vonyarcvashegy, Gyenesdiás, Vindornyalak, Rezi, Vállus... Milyen szép helységnevek ezek. Egy részük biztosan honfoglaláskori, mint például a Köveskál, más részük talán szláv örökség vagy még régebbi. Mindegy nekem. E nevek zenéjét, hangsúlyát a levegővel szívtam magamba. Nekem ez mind magyar név, mind-mind a hazát jelenti. Azokban az években, amikor én iskolába jártam egyetlen szó sem esett a hazáról. A haza s a hazafiság szinte gyanús dolognak tűnt az előljáróink szemében. Nem is gondoltunk rá soha. Talán így eshetett, hogy csak később, ezeken a Balatonparti téli éjszakákon, a helységneveket ízlelgetve döböntem rá, hogy magyar vagyok. Heccsedliteát szürcsölgetve mormoltam a neveket, Mindszentkálla, Szentbékálla, s éreztem, hogy ezeket a neveket nem tudom kívülállónak kiejteni, nem maradok olyan fesztelen, mint amikor azt mondom, hogy Los Angeles. Megértettem, hogy ezeknek a helységneveknek a hangzása s a helységekben élő emberek sorsa nekem nem lehet közömbös... Azóta is esküszöm ezekre a varázsszavakra, varázsszavakra. Szépek, meghatározóak. Éppen úgy, mint a táj, a hegyek magassága, a víz mélysége, az éghajlat és a földrajzi szélesség.”

Vajon miért szépek ezek a falunévek? Először is azért, mert ritmus van bennük, és több közülük magas és mély hangrendű szó összetétele, mint pl. *Nemesgulács*, *Köveskál*, *Gyenesdiás*. Aztán hangtani felépítésüknél fogva kellemes hangzásúak, mint *Mindszentkálla*, *Szentbékálla* vagy *Vállus*. Több falunévben még felismerhető a pozitív jelentésű és kellemes hangulatú közszó: *Hegymagas*, ti. ez ún. jelöletlen birtokos összetétel, 'a hegy magasa, teteje' értelemben); *Nemesgulács* nevében a *nemes* szó arra utal, hogy a falut már a középkorban köznemesek lakták; továbbá *Salföld* nevében a második tag 'megművelt föld' jelentésű. A nevek hatásosságához hozzájárul aztán a nyelvjárási jelleg is. *Gyenesdiás* nevében pl. az első elem a *Dénes* személynév otani változata, a *diás* pedig a *diós* tájnyelvi alakja.

Különösen a nem odaválósiai esetében bizonyára hat e nevek szokatlan alakja. A *Nemesgulács* névben pl. a második elem személynévből lett. *Szentbékálla* korábban *Szentbenedekálla* volt, amelyben a harmadik elem a török eredetű *Kál* személynév származéka. Ez utóbbi van meg egyébként *Mindszentkálla* nevében is. Végezetül széppé, varázslatosá teszi ezeket a neveket mindenekelőtt a környéken lakók és az onnan elkerültek számára az a száz meg száz emlék, amely ahhoz a tájhoz, legtöbbször egyúttal a szülőföldhöz köti őket. Úgy, ahogy Bertha Bulcsu a szépirodalom eszközeivel olyan maradandóan szólta róla.

(Elhangzott a Kossuth rádió Édes anyanyelvünk adásában.)

Szilvási Csaba

Előszó a Gépirodalmi szöveggyűjteményhez

Jelen munkánkban egy gondolattal játszunk el: mi lenne, ha a világ- és a magyar história és irodalom nagy írói, levelezői - nemcsak szellemiségükben, hanem a maguk fizikai valóságában is bizonyítva halhatatlanságukat - feltámadnának, és néhány ma is élő társukkal együtt, számítógépes-mobiltelefonos korunk követelményeire igazodva, „hadarva írt”, lehetőleg egy, de még a terjedelmesebb műfajok esetében is legfeljebb három normál sms hosszúságú, tehát maximum 459 karakteres, úgynevezett „láncolt” üzenetként továbbítható formában alkotnák meg „exegi monumentum aere perennius”, „ércnél maradandóbb” – ahogy mi „így írnátok ti” módon elképzeljük őket – opusaikat.

És ha már – miközben látszólag szentségtörő, profán, kegyelestörő módon, valójában azonban a szerénységet hangsúlyozó többes szám első személyű formában, az ún. „pluralis modestiae”-ben is kifejezett nagy-nagy tisztelettel és alázattal közeledünk az alkotókhoz – szántszándékkal az anakronizmus köntösét öltöttük magunkra, bocsássák meg az olvasók, hogy a szoros időrendi sorrendet a szerzők és műveik egymásutánosságát illetően sem mindig tartjuk be.

A mi – „kisdédként” anyanyelv-édesanyja emléiből táplálkoztunk, s immár „mobiltelefonos sülvölvényként” is a drága jó szülő ölebe bújók – „kamasz” sms nyelvünket arra szerettük volna, és szeretnénk ezután is „nevelni”, hogy a gazdaságosságra, takarékosagra törekvés mellett az „általánost” sokféle „couleur locale”-al is színesítsük, gazdagítsa, vagyis segítsen megvalósítani azt a vágyunkat, hogy rajta keresztül mondani valónkat a lehető legkevesebb nyelvi elem – a betűk, a számok és a sokféle új jelentéssel felruházott írásjelek – felhasználásával, egyéni módon, érdekesen és gazdagon fejezhessük ki.

A Gépirodalmi szöveggyűjteményben szereplő „eredeti” művekben valamennyi szót, még a mondatkezdőket és a tulajdonneveket is csupa kisbetűvel írjuk, mert a nagybetűknek az sms nyelvben külön funkciójuk van. Ha mássalhangzót jelölnek, a maguk mással-, azaz magánhangzójával – tetszés és értelem szerint az „é”-vel (bé, cé, dé, gé, gyé, jé, pé, té, vé, zé, zsé), az „e”-vel (ef, ej, el, em, en, eny, er, es, esz), az „á”-val (há, ká), az „ö”-vel (bő, cő, cső, dő, fő, gő, győ, hő, jő, kö, lö, mö, nő, pő, rő, ső, sző, tő, vő, ző, zső) vagy „ő”-vel (bő, cő stb.) és az „u”-val (q=ku) – (akár egy szón belül is két- vagy háromféle módon – pl. LLk= ellők, LL= ellő, fLLveL= fellővellő) együtt olvassuk őket. A nagybetűs magánhangzókat a „nagy” elemmel (EmBR= nagyember, I= nagy, a katoŐz= a katonagyőz, fŐ=Fónagy) kiegészítve használjuk.

A hosszú mássalhangzókkal és az „ly”-nal nem élünk, még akkor sem, ha az alkotók nevérol van szó, a hagyományos írásmódot azonban, abban az esetben, ha nem lenne „gazdaságossági” értelme a változtatásnak (pl. ady-adi, babis-babics) – az „alapszabályban” foglaltak alapján kötelezően használatos kis kezdőbetűtől eltekintve – megtartjuk.

Az általunk használt sms nyelvben, amely (mint ezt a nem feltétlenül csak a „művekből” vett, zárójelbe tett példákkal is illusztráljuk) a dolgozatban használnál valamivel szélesebb skálájú, a mássalhangzó változások közül – ha a „spórolási szempont” úgy követeli – a zöngesség szerinti részleges hasonulást (támaták= támadták) is jelöljük. Ha nem nyernénk („hatytuk=hagytuk), vagy esetleg még veszítenénk is vele („hástól=háztól), akkor ettől eltekintünk.

A jelölt (tűzel=tűzzel) és a jelöletlen (szój=szólj, hagyá=hagyja, anya=anyja, atya=atyja) teljes hasonulás esetében is rövid mássalhangzót használunk.

Ha takarékoskodhatunk vele, az összeolvadást („szere”) is egy rövid mássalhangzóval „intézzük el”, ha nem (agya=adja, bányá=bánja, látya=látja), akkor maradunk a megszokott írásmódnál. A hangkiesés (tejesísd=teljesítd) jelölésével is tudunk „spórolni”.

Az x a „ksz”-(vagy „gsz”)-en túl (mexox=megszoksz) jelentheti a „szor”-, „szer”-, „ször”-t (xgalmas=szorgalmas, 6x=hatszor, boxKny=boszorkány), az „o” pedig lehet: 1.,„nulla” (taOjos=tanul Lajos), 2.,„semmi” (+osít=megsemmisít, én osít nM ismRM, oHjt...=én sem Misit nem ismerem, sem Mihályt), 3.,„kör” (öo=ökör), 4.,megkettőzve, fekvő nyolcasként (oo) „végtelen”, 5.,nagybetűként pedig „nagy o” (LOl=elnagyol).

„Betűértékeiknek” megfelelően. a számjeleket (fL1=feledj, B2=békét, o5M=köröttem, szól6=szólhat, tR7=terhét, a9sét Fz=aki lencsét főz, 10L&=tisztelet) is gyakran felhasználjuk szövegeinkben, így a Gépirodalmi szöveggyűjtemény „textusaiban” is.

Az írásjelek közül a pont „az alaphasználatán túl” nálunk is „pont”-ot (osan=pontosan, azon az ala.étLezM fL= azon az alapon tételezem fel) vagy „pötty”(pöty)-öt jelent (ös=pöttyös .ögtet=pöttyögtet). A vessző és a pontos vessző csak „extrém” helyzetekben (N,sz bajuszt= növezz ösz bajuszt, illetve ha ; r;LNfT keNCSt=ha pontos, vessz szörtelenít kenőcsöt”) szerepeltehető megfelelő betűsora helyett .

A kettőspont is alkalmazható ilyen funkcióban (rSZ:y= reszketős ponty), akár a matematika terminus technikusaként az „osztva” hancsoport (ez a p:gya másik= ez a poszt, vagy a másik) helyett, mi azonban dol-

gozatunkban - a 4:2 2x van += „a négyben a kettő kétszer van meg” analógiájára – a „-ban”, „-ben” határozórag vagy betűcsoport (a:=abban, e:=ebben, :án=banán, :t= bent) kifejezésére használjuk.

A < a „ba”, „be”(<rát= barát, <<=baba, M<r= ember), a > a „ki” (>>rics= kikirics), a a ^ „fel” vagy „föl” (+^L= megfelelő, ^5= fölött), a v a „le” (vvt= lelet), a ʃ a „hoz”, „hez”, „höz”, ({adék=hozadék), a ʃ a „től”, „től” (fo}abor=fotólabor), vagy sms nyelvünkben akár a „tul”, „tül” (H_ʃ= hátul) „betűduó” ill. „trió” „pótlására” szolgál. A ^ és v jelet csak akkor használjuk, ha van értelme. (Pl. a fLL szónál -^L - érdemes, a nFLejs esetében nem, mert a ne^ejs is ugyanannyi karakterből áll, mint „ikertestvére”, a fLL - t pedig nemhogy felesleges, hanem még ráfizetéses is lenne fev1 formában megjeleníteni.) A @ a „ka”, „ke” (B@=béka), a ← a „ra”, „re” (a←= ara) betűkettőt, a → pedig a „nak”, „nek” (e→=ennek) betűhármast „ejti ki”. A * az „én” (sz*=szén), a ~ a „te” (~v=tele), a % a „ról”-„ről” (e%=erről) „jele”. A kötőjel maga „alappalkalmazásán” túl kifejezheti a „-ból”, „-ből”-t, (fá=fából, kert=kertből, vas=vasból), vagy akár a „-bul”, „-bül”-t (=bülbül) is. A + jel a „meg”-et (+SZ=megezs), a # pedig a „rác”-ot (#odálkozik=rácodálkozik, bog# =bogrács) helyettesíti.

A „/” jelentése „per” (/el=perel, szu/latívusz=szuperlatívusz), az egyenlőség jellel pedig egy egész betűcsoportot (b= = begyen lő) ki tudunk fejezni. Kuri(Qri)-, pontosabban küri-(Q”ri)ozumként az aposztróf felhasználhatóságára is van szövegünkben példa. (Q”LNs= különös, +=még)

A &-t alternatív módon használjuk fel a magyar „és”- (&z=ész, vet&=vetés), a latin „et”- (IL&=lelet) és az angol „and”-ként (te&ö=teendő) értelmezve.

Ez utóbbi jel esetében különösen jól érzékelhető az sms nyelv sajátosságából adódó, a feszültségkeltés és -oldás okozta izgalom, mert a kontextus segítségével az olvasónak is fel kell ismernie, hogy háromféle jelentése (kL&= kelés, kL&=kelet, kL&ö=kelendő) közül éppen melyik „aktuális”.

A gazdaságosságot, amely munkánkban egy helyen, a Szabó Lőrinc-„reminiscenciá”-ban – a játékoság miatt – szántszándékkal nem valósul meg maradéktalanul, a következő példával is érzékeltethetjük: a szóközzel együtt tizenhét karakterből álló „vegyen löfegyvert” alárendelő tárgyias szintagmát az sms nyelvben a kilencelemes v1N lF1vRt, sőt akár a hételemes v=f1vRt betűsorral is ki tudjuk fejezni.

Hogy a „művek” megértését, a „hadar nyelvben” járatlan olvasók számára még jobban megkönnyítsük, az „eredeti” szövegek „magyar fordítását” is közöljük.

Deres Fej nyelvtestvér

johan wolfgang G- wandRRs nachtSMS

imár mindN BrCN csNd ül,
csa@z* mobilom zNdül.
most, hogy hiányzik a n&,
jókor Jt az SMS.
a←-nyos, >s madárKim,
ha Vgvg ISZál az St,
* is küldk SMSt.

nagy lászló

> viszi át...

mi van, ha mondjuk, tSZM ezt,
@dvSM küld 1 SMSt,
hogy amiDn ISZál az alkony,
vár odaát a túlsó parton?

mobilom hogyha LmRül,
> szól majd ʃám MBRül?

* átúszom, ha már muszáj,
mint 1 +tRhLt, v* uszáj,
de > viszi át, fogá: tartva
a mobilom a túlsó part←?
no>a fNe viszi át
szájá: a >s no>át?

Johann Wolfgang Goethe:

Wanderers Nacht-sms

Immár minden bérce csend ül,
csak az én mobilom zendül.
Most, hogy hiányzik a net,
jókor jött az sms.
Aranyos, kis madárkám,
ha végleg leszáll az est,
én is küldök sms-t.

Nagy László:

Ki viszi át...

Mi van, ha mondjuk, teszem ezt,
kedvesem küld egy sms-t,
hogy amidőn leszáll az alkony,
vár odaát a túlsó parton?

Mobilom hogyha elmerül,
ki szól majd hozzám emberül?

Én átúszom, ha már muszáj,
mint egy megterhelt, vén uszáj,
de ki viszi át fogában tartva
a mobilom a túlsó partra?
NO KI A fene viszi át
szájában a kis NOKIÁ-t?

A tizenkettedik Kossuth-szónokverseny és retorikai konferencia krónikája

A 12. Országos Kossuth Lajos Szónokversenyt és Retorikai Konferenciát 2010. november 5-én és 6-án új helyszínen, az ELTE Bölcsészettudományi Karának tanácstermében tartottuk meg az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszéke, valamint az ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete és az Anyanyelvápolók Szövetsége rendezésében.

A rendezvényt Juhász Dezső professzor, a Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet igazgatója nyitotta meg. A konferencia témája a retorika és a filozófia kapcsolatának bemutatás volt. Az első előadást Bolonyai Gábor, az ELTE Görög Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense tartotta *Szókratész és a retorika* címmel. A második előadó Máthé Dénes, a Babe -Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarának docense *Nietzsche és a retorika kapcsolatáról* beszélt. A harmadik előadásban Adamik Tamás, az ELTE Latin Tanszékének professor emeritusa *Perelman és a retorika* című szuggesztív előadásban átfogó képet adott a 20. századi „új retoriká”-n belüli érvelésmélet kidolgozójáról. A negyedik előadásban A. Jászó Anna, az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékének professzora mutatta be a Kaligram Kiadó gondozásában nemrégiben megjelent, közel másfélezer oldalas, nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő *Retorikai lexikont*. A programot Bóna Judit, az ELTE Fonetikai Tanszékének adjunktusa konferálta.

A konferencia – a többihez hasonlóan – hozzájárult retorikai tudásunk kiteljesítéséhez. Örvedetes, hogy az előadásokat a résztvevő versenyzők és kísérőik mellett számos diák, valamint oktató is meghallgatta. Idén is nagy volt a verseny iránt az érdeklődés: a határon innenről és túlról összesen 43 szónok jött el.

Az első napon a kötelező beszédek hallgatta meg a zsűri. A hatperces, előre elkészített beszéd témája ismét aktuális és többféleképpen értelmezhető volt, Szabó Lőrinc *Az Egy álmai* című költeményének két sora: „*Ha mindig csak megértek, / hol maradok én?*” – Hol vannak az együttérzés, a türelem, az önfeladás határai?

A második napon került sor a háromperces rögtönzésre. A versenyzők három csoportot alkottak, két-két téma közül kellett választaniuk, s próbáukkal szembe fordították érvelniük. A három témacsoport a következő volt: *Mit tegyünk az „idejémtúlt” szerelmes levelekkel? 2. Mit mondana Lucullus a diákmenzán? 3. Ki lehetne ma nagyobb celeb: Lúdas Matyi, János vitéz vagy Toldi Miklós? 4. Jövőkép: leánykérés helyett legénykérés? 5. Miért „férfiműfaj” a vicceselés? 6. Mi legyen a legújabb hungarikum?*

A verseny, a korábbi évekhez hasonlóan, ismét színvonalas volt, a kötelező témát változatosan közelítették meg a versenyzők, a rögtönzések szellemesek voltak.

A verseny nyertesei:

1. **Szabó Dániel**, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba
2. **Bokor Ágnes**, Eszterházy Károly Főiskola, Eger
3. **Miklós András**, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Közönségdíjas: Miklós András, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Tóth Julianna, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba

A zsűri különdíjasai:

- Bogár László**, Budapesti Corvinus Egyetem
Fehér Balázs, Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium, Sopron
Juhász Márton, Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium, Miskolc
Katona Ágnes, ELTE BTK, Budapest
Keresztes Ágnes, Nagy Mózes Elméleti Líceum, Kézdivásárhely
Székely Csilla, Babe -Bolyai Tudományegyetem Kihelyezett Tagozat, Kézdivásárhely

Különdíjasok:

A **Magyar Asszonyok Szövetsége** Gulácsy Irén-émlékplakettje és oklevele a legjobb női szónokoknak:

Boncsér Sára Luca, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba

A **Rákóczi Szövetség** díja a legjobb határon túli versenyzőnek:

Kerekes Ákos Nagy Mózes Elméleti Líceum, Kézdivásárhely

A **Magyar Rádió** különdíjban részesítette a legszebben beszélő versenyzőt:

Bogár László, Budapesti Corvinus Egyetem

A **Bárczi Géza Alapítvány** különdíjat adott az alábbi versenyzőknek a zárt *é* hang megőrzéséért és szép beszédéért:

Székely Csilla, Babe -Bolyai Tudományegyetem Kihelyezett Tagozat, Kézdivásárhely

Bokor Ágnes, Eszterházy Károly Főiskola, Eger

Porczel Beáta, Babe -Bolyai Tudományegyetem Kihelyezett Tagozat, Kézdivásárhely

A Hangadók Közhasznú Alapítvány a **Leghumorosabb szónok díjaként** a Pannonhalmi Zsuzsa keramikusművész által készített plakettet adományozott:

Kantár Balázs, Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra

Az eredményhirdetésen a zsűri elnöke, Balázs Géza adta át a díjakat. Bolonyai Gábor átfogó értékelést adott a versenyről. Aczél Petra pedig minden versenyzőről rövid, szóbeli értékelést mondott. A szónokok a jutalom, illetve a díj átvétele után bemutatkoztak, és felkészítő tanáruk nevét is megmondták. Hagyományaink szerint minden résztvevő és felkészítő tanár kapott oklevelet és könyvajándékot.

Köszönettel tartozunk a felkészítő tanároknak, és szeretnénk megköszönni a 11. kötetbe írt értékes elemzéseket is.

A zsűri nagy figyelmet igénylő feladatát idén is Dobos Krisztina főiskolai tanár és politikus, Horváth Zsuzsanna oktatáskutató, Aczél Petra egyetemi docens, Bolonyai Gábor egyetemi docens, Balázs Géza egyetemi tanár, a zsűri elnöke és Koltói Ádám főiskolai tanár látta el. A zsűri titkára Bóna Judit, az ELTE BTK Fonetikai Tanszékének adjunktusa, valamint Dudás Róbert Gyula hajdani sokszorosan nyertes versenyző volt.

A rendezvényt az ELTE BTK Hallgatói Önkormányzata, az Oktatási Minisztérium, az Anyanyelv-ápolók Szövetsége és a Hotel Corvin támogatta, a könyvjutalmakról számos kiadó és a Magyar Nyelvtudományi Társaság gondoskodott. Ezúton is szeretnénk köszönetünket kifejezni.

A Magyar Asszonyok Szövetsége a szónokverseny számára 2005-ben alapította a Gulácsy Irén-díjat, amelyet a jövőben is át fognak adni az általuk legjobbnak tartott női versenyzőnek. A díj Domonkos Béla szobrászművész által készített bronzplakett, amely Gulácsy Irént ábrázolja. A díjat idén a Szövetség elnöke adta át, és jelen volt Ékes Ilona képviselő, a Szövetség tiszteletbeli elnöke.

A Magyar Rádió által 2005-ben alapított díjat a legszebben beszélő versenyzőknek, akiket a zsűri választ ki.

A Rákóczi Szövetség 2006-ban alapított díját (egy könyvcsomagot) és oklevelét Ugron Gáspár titkár küldte el a legjobb határon túli versenyzőnek.

A Bárczi Géza Alapítvány díjazottjait mindig Buvári Márta elnök jutalmazza. A díj egy oklevél és egy olyan könyv, melyben jelölve van a zárt *é*. Köszönjük.

Idén bővült a különdíjak száma. A verseny titkárának, Dudás Róbertnek köszönhetően Hangadók Közhasznú Alapítványa a *Leghumorosabb szónok díját* ítélete oda annak a versenyzőnek, akinek a beszédében leginkább jelen volt a humor is. A díj egy oklevél és Pannonhalmi Zsuzsa keramikusművész által készített plakett.

A tizenkettedik verseny zajlott le, ismét nagy sikerrel. Mindez nem valósulhatott volna meg az ELTE BTK munkatársainak segítségével nélkül. Köszönet illeti Hartung Dávid SZFE operatőr szakos hallgatóját a videofelvételek elkészítéséért. Ugyancsak nagy-nagy köszönet illeti Hegedűs Hajnalkát az adminisztrációs feladatok leliismeretes elvégzéséért. A konferenciával egybekötött versenyt Balázs Géza összegezése zárta le.

Raátz Judit, a verseny szervezője

Édes anyanyelvünk verseny

(2010. október 15-16., Sátoraljaújhely)

Az „Édes anyanyelvünk” nyelvhasználati verseny 2010. évi döntőjén a bírálóbizottság – helyezési sorrend megállapítása nélkül – a következő versenyzőknek ítélte oda Sátoraljaújhely város plakettjét, valamint 10.000-10.000 Ft pénzzutalmat.

A díjakat Szamosvölgyi Péter polgármester adta át.

<i>Versenyző neve</i>	<i>Iskolája</i>	<i>Felkészítő tanára</i>
Bánfalvi Eszter	budapesti Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Ált. Iskola és Gimnázium	Turcsányi Márta
Erdős Georgina	munkácsi Szent István Líceum	Szántó Edit
Farkas Zoltán	budapesti Szent István Gimnázium	Kovács Ilona
Fazekas Csilla	győri Kazinczy Ferenc Gimnázium	Szívósné Vásárhelyi Zsuzsanna
Fehér Balázs	soproni Berzsenyi Dániel Gimnázium	Koleszárné Vendéghe Ildikó
Hevesi László	debreceni Ady Endre Gimnázium	Subiczné Palotai Erzsébet
Horváth Milán	budapesti Puskás Tivadar Távközlési Technikum	Szabó Miklós
Szabolcs		
Jóbi Levente Gergő	orosházi Táncsics Mihály Gim. és SZKI	Fehér Béláné
Könczöl Tamás	szombathelyi Horváth Boldizsár Közgazdasági és Informatikai SZKI	Fábián Éva
László Helga	miskolci Ferenczi Sándor Egészségügyi SZKI	Tóth Éva
Major Tünde Kármén	szekszárdi Szent László Szakképző Iskola	Király Attila
Maróti Brigitta	Bezerédj István Tagintézménye	
	ceglédi Ungváry László Kereskedelmi és Vendéglátó-ipari SZKI	Radácsi Éva
Mácsai Vivien	miskolci Földes Ferenc Gimnázium	Jobbágy László
Mikóly Zoltán	szolnoki Verseghy Ferenc Gimnázium	Bódor Mária
Németh Dávid	szombathelyi Horváth Boldizsár Közgazdasági és Informatikai SZKI és Kollégium	Pusztainé Illés Katalin
Nyerges Dóra	kecskeméti Katona József Gimnázium	Gerstmár Rita
Schwarz Melinda	egri Andrásy György Közgazdasági SZKI	Kiss Judit
Szabó Iván	nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnázium és Kollégium	Dr. Jánosiné Juhász Katalin
Szebellédi Soma Gergő	debreceni Irinyi János Szakközép- és Szakiskola	Szabóné dr. Nagy Enikő
Szegedi Júlia Ágnes	kolozsvári Református Kollégium	Rác Melinda
Tóth Melitta	székesfehérvári Teleki Blanka Gimnázium	Póti Csilla
Tóth Nikoletta	kassai Márai Sándor Magyar Tanítási Nyelvű Gimnázium és Alapiskola	Spisák Veronika
Tulit Gyopár	sepsiszentgyörgyi Mikes Kelemen Főgimnázium	Erdély Judit
Valu Róbert	nyíregyházi Sipkay Barna Kereskedelmi és Vendéglátó-ipari SZKI és Szakiskola	Csarnai Kinga
Varga Szilvia	segésvári Mircea Eliade Főgimnázium	Fodor Gyöngyi

A következő tanulók meghívást kaptak a Kossuth-szónokversenyre:

Fehér Balázs – a soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium tanulója,

Hevesi László – a debreceni Ady Endre Gimnázium tanulója,

Mikóly Zoltán – a szolnoki Verseghy Ferenc Gimnázium tanulója.

A bírálóbizottság Sátoraljaújhely Város Önkormányzatának emléklapoktettjét és pénzzutalmát adományozza a következő szaktanároknak, akik ismételten kitűnő eredménnyel készítették fel tanítványaikat a versenyre.

A díjat Szamosvölgyi Péter, Sátoraljaújhely város polgármestere adta át:

Fodor Göngyi – a segésvári Mircea Eliade Főgimnázium tanára,

Fehér Béláné – az orosházi Táncsics Mihály Gimnázium és Szakközépfiskola tanára.

Kováts Dániel, a verseny szervezője

K Ö N Y V S Z E M L E

Kemény Gábor: A nyelvtől a stílusig Válogatott tanulmányok, cikkek Tinta Könyvkiadó, 2010

A Tinta Kiadó ambiciózus és lenyűgözően gazdag sorozatának (*Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához*) 100. köteteként megjelenő könyvben a szerző négy évtizedes tudományos pályafutásának a természetéből válogat.

Szó ami szó, van miből válogatnia. Mennyiségileg is gazdag ez a termés – minőségileg pedig még inkább. Kemény Gábor az elmúlt évtizedek során a magyar stilisztikai szakirodalom legjobbjai közé került, egyszersmind megújítva ezt a szakirodalmat. Igényességével, filozófiailag is megalapozott (ez a nyelvről szóló tudós esetében nem mellékes körülmény!) fegyelmezett és mélyreható gondolkodásával új korszakot nyitott a stilisztika művelésében, szakítva a korábbi idők gyakorta felszínességre hajló, esszéisztikus, a fogalmi tisztázottság követelményeinek nem mindig megfelelő gyakorlatával. Igazi terepe a szóképek vizsgálata: az e tárgyban írt tanulmányai és könyve nemcsak a magyar nyelvű munkák közül emelkednek ki, hanem nemzetközi viszonylatban is párjukat ritkítják.

A kötet 31 tanulmányát három részre tagolja. Az első részben tizenöt cikk és tanulmány kapott helyet „*Anyanyelvünk múltjából, jelenéről, jövőjéről*” összefoglaló cím alatt. Ezek igen különböző tárgyúak; az olvasó hajlamos lenne arra gondolni, hogy a sokirányú tájékozódás a pályakezdő nyelvész útkeresését tükrözi, ám az írások alatti évszámok arról tanúskodnak, hogy Kemény Gábor érdeklődése sokirányú maradt azt követően is, hogy tartósan a stilisztikával jegyezte el magát.

A recenzió ebben a részben tényleg a tematikus gazdagság hozza zavarba. Olvashatunk itt a magyar sportnyelv erejéről és gyöngéiről, a magyar szaknyelv helyzetéről itthon és a szomszédos országokban, a szólásvegyülésről („Nekiesik, mint borjú az új kapunak”) – könnyedebb hangvételű, egy-egy konkrét jelenségre irányuló nyelvvelő cikkek, és a nyelvi változások bizonyos irányaira rámutató és e változások gyökereit feltárni és értékelni próbáló elmélyült írások változtatják egymást. Ez utóbbiak közül különösen figyelemre méltó az „Igekötő-elhagyási tendencia: normasértés vagy normatágítás?”, illetve „A szintetikus és az analitikus kifejezésmód érvényesülése újabb nyelvhasználatunkban”. Ez

utóbbi írás nagyon átfogóan és részletezően veszi számba mind a szintetizáló tendenciákat, mind az analitikus, részekre bontó kifejezésmódok megjelenését, s az esetek többségében a szerző véleményét is nyilvánít az adott formákról. E véleményekkel természetesen lehet egyetérteni és egyet nem érteni – e sorok írója általában egyetért velük, amiben bizonyára szerepet játszik az is, hogy hasonló korúak vagyunk, egy városban élünk évtizedek óta, ugyanarra az egyetemre jártunk stb.

Nagyon tanulságos (és aktuális!) „A nem latin betűs írású nyelvek neveinek magyar helyesírásáról (Szempontok és javaslatok)” című írás. A kérdéskörnek ezt a tömör, mégis minden vonatkozásra kitérő összefoglalóját Kemény Gábor 1991-ben készítette mintegy belső használatú munkadokumentumként a Magyar Nagylexikon szerkesztői és szerzői számára. Erre a dokumentumra akkor csupán az egyszerre hatalmas nem latin betűs eredetű névmennyiséggel szembesülő lexikonszerkesztőknek és szócikkszerzőknek volt szükségük, a nagyközönségnek még nem, és az újságíróknak is kevésbé, mivel e neveknek (legalábbis a leggyakrabban használt párszáz névnek) kialakult helyesírásuk volt. Azóta azonban több tekintetben is jelentőset változott a világ. 1. A cirill betűk ismerete kikopott a magyar írástudók háttértudásából, s az eredetileg cirill betűs nevekkel a magyar újságíró elsőként angol vagy német nyelvű szövegekben találkozók, s fogalma sem lévén a név eredeti formájáról, az angol vagy német átíratot importálja a magyar szövegbe. Így lesz újabban Makszim Gorkijból Maxim Gorky, Vigotszkijból Vygotsky stb. 2. A kínai nevek tekintetében nemzetközi gyakorlat egyre inkább a kínai nyelvészek alkotta *pinyin* átírás gyakorlatát követi (tehát angolra, németre stb. sem írják át hangzás után a kínai neveket), s ez bizony kétséssé teszi a magyarra való átírás jövőjét is. A stabil magyar átírási szabályozás azzal az előnnyel járt, hogy a kínai nevek – Mao Ce-tung, Csou En-laj stb. – minden magyar újságotoló számára önzonosak s egyszersmind kiejthetők voltak. Hátrányuk persze az volt, hogy ha a magyar újságotoló más nyelvű szövegben találkozott e nevekkel, csak igen nehezen azonosította őket. A *pinyin* általános használata a kínai nevek számára megteremti a

korábban nem létezett grafikus önazonosságot a latin betűs írást alkalmazó nyelvekben – persze ennek ol-tárán feláldozva a fonetikai önazonosságot, mivel a pinyin írásmódú neveket az olvasók többsége akuszticizálás nélkül, vizuálisan „tapogatja le”; így azután a pinyinnel írt neveket ismerjük, azonosítjuk, de szóba nem hozzuk, mert nem tudjuk kimondani őket.

A tanulmány áttekinti a koreai, újjörög stb. nevek átírását is, pontos útmutatásokat és megszívlelendő tanácsokat nyújtva ezek kívánatos magyar írásmódját illetően.

Igen figyelemreméltó írás ebben a részben az 1982-ben keletkezett "A közhelyekről – közhelyek nélkül". Kemény Gábor a rá jellemző pontossággal és körültekintéssel veszi számba a közhely valamennyi vonatkozását. És nemcsak a nyelvművelők által unos-untalon – mondhatni *közhelyszerűen* – ismételt negatív vonatkozásokat; Örkeny Istvánt idézve rámutat, hogy „a közhely évezredes kikristályosodás folyamatának eredménye”, „alapvető igazságokat, tapasztalatokat fejez ki”. Talán célszerű lett volna Örkeny gondolatmenetét folytatni, és rámutatni, hogy a közhely a nyelviség alapvető komponense, hogy a nyelv valójában egy hatalmas *köz-hely* – ha nem így lenne, ha a működő nyelv minden eleme eredetiséggel lenne telítődve, akkor a mindennapi nyelvi kommunikációkban is olyasfajta komplex dekódolási feladattal állnánk szemben, mint egy szürrealista vers olvasásakor.

A második rész egyetlen tanulmányt tartalmaz, amely a „Kép és kommunikáció” címet viseli. A tanulmány alcíme: „A nyelvi kép típusai és funkciói a rendszerváltás előtti médiában”. A tanulmány 1980–81-ben született, és a hetvenes évek sajtójának képhasználatát tekinti át hatalmas példaanyag felhasználásával. Imponáló az a módszeresség, ahogy a szerző a mennyiségileg és minőségileg is amorf, szétáradóan bőséges sajtóanyagot kezeli. Sikerül szigorúan átgondolt, tudományos kategorizációval olyan rendszert teremtenie, amely világosan és meggyőzően jeleníti meg a tanulmány olvasója számára ennek az anyagnak a kettős arculatát: egyfelől a lenyűgöző és folyton változó sokszínűséget, amelyben ott pulzál az élő nyelv, másfelől a már meglévő minták reflexszerű követését, amelyben egyszerre van jelen a nyelvhasználói restség és a gyors megértést biztosító *köz-helyekhez* való valamelyest (ne feledjük el, tömegtájékoztatóról van szó!) indokolható, de legalábbis megbecsülhető vonzalom.

A tanulmányt nyilvánvalóan évekgig tartó szívós gyűjtőmunka előzte meg, de nem kisebb szívósságot és kitartást követelt meg az összegyűjtött anyag meggyőző rendszerezése, elméletileg megalapozott

és a gyakorlati áttekinthetőség követelményeinek is megfelelő szigorúan hierarchizált rendezése. Kemény tanulmánya valóságos kincseshánya lehet a médiumok nyelvét tanító magyartanárr számára is, hiszen példák sorát kínálja szinte minden olyan jelenségre, amely a képiséghez köthető – és minden gyakorló tanár jól tudja, mennyire nehéz és időigényes dolog megfelelő példákat találni egy-egy tanítandó stílusesszékhez.

A kötet harmadik része a „Stílusfejlődési tendenciák a XX. századi magyar szépirodalmi nyelvben” címet viseli. Itt szerepel három Krúdy-tanulmány; a szerző szűkebb kutatási területe ugyanis, mint köztudott, Krúdy prózája. E tanulmányok akár csak részleges méltatása is szétfeszítené egy recenzio kereteit – talán elegendő itt csupán annyit leszögezni, hogy a Krúdy-stílus működési mechanizmusának a megvilágítása és sokrétűségének a feltárása tekintetében Kemény Gábor többet tett, mint bárki más öelötte.

Az e részben található tanulmányok közül minden bizonnyal a 2008-ban írt „A Nyugat jelentősége a modern magyar szépirodalmi stílus kiteljesedésében” című írás számíthat a legszélesebb érdeklődésre. Kemény Gábor tömören – alig 20 oldalon – veszi számba a legendás irodalmi folyóirat által véghez vitt stílusforradalom minden jelentős eredményét. A könyvtárnyi mennyiségű hasonló témájú korábbi íráshoz képest e tanulmány óriási jelentőségét az adja meg, hogy Kemény a magyar irodalmat megújító stílusforradalmat 21. századi szemmel, a nyelvvel teljesen más viszonyt kialakító posztmodern korszak világából szemléli. A tanulmányt a következő sorok zárják, egyszerre adva összességét az elmondottaknak és implicit módon kitekintést is nyújtva jelenre és jövőre: „A Nyugat egy szépirodalmi (és nem csupán szépirodalmi!) normát teremtett, amely majdnem egy évszázadra meghatározta nyelvi eszményünket és ezzel összefonódott gondolkodási formáinkat. E korszak, meglehet, épp mostanában ér véget a posztmodernnel, a nyelvnek önmagát (le)romboló használatával. Miközben tehát a százéves Nyugatot ünnepeleljük, ez az ünneplés a megszűnőben levő »nyugatos« stílusesszéménytől való búcsúvételnek a gesztusává is válhat.”

Valamennyien tapasztaljuk, hogy a nyugatos stílusesszémény korábban mintegy kötelező ereje az elmúlt tíz-húsz év szépprózájában egyre kevésbé érzékelhető. (Az értekező prózában viszont – legalábbis e sorok írójának úgy tűnik – egy teljes évszázad múltán is tovább él.) Nem biztos azonban, hogy a posztmodern próza nyelvhasználatában (nyelvhasználat? csakugyan mi használjuk a nyelvet? vagy éppenséggel a nyelv beszél minket, ahogy Heidegger állítja?)

a nyelv önmagát rombolja le; az is lehet, hogy a nyelv éppenséggel most talál rá önmagára, kiszabadulva a hosszú szolgazerepből. És persze az is, hogy a nyelv most a sok arca közül egy másikat mutatja nekünk, amelyet a logocentrizmus több évezredes regnálása idején nem vettünk észre az értelemkeresés görcsösségében. Akár még az is előfordulhat, hogy egy további évszázad múltán a nyelv további arcai mutatkoznak meg az ember előtt, olyanok, amelyeket jelenleg elképzelni sem tudunk, lévén hogy a

nyelvtudomány ugyan az elmúlt évezredek során sok mindent elmondott a nyelvről, ám minden újabb ismeret arra ébreszt rá bennünket, mennyi mindent nem tudunk még róla.

Kemény Gábor sokszínű, gondolatgazdag és gondolatébresztő kötetét részletes (28 oldalas) név- és tárgymutató zárja, amely jelentős mértékben megkönnyíti a célirányos keresést.

Benczik Vilmos

Herbst Mária: Tanári beszédmagatartás

Alkalmazott Nyelvészeti Mesterfüzetek 01.

Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2010

Diák1: *Négy pár lába van.*

Tanár: *Hány pár? Négy pár lába van? Na, nézzük, mondjatok egy olyan emlőt, aminek négy pár lába van! Ádám!*

Diák2: *Cica.*

Tanár: *Cica? Négy pár lába van? [a gyerekek nevetnek] Négy pár az hány láb összesen?*

Diák2: *Nyolc.*

Tanár: *Ha nyolclábú macskákat látsz, fényképezd le!*

A fenti idézethez hasonló szövegekkel és hozzájuk kapcsolódó kreatív feladatokkal találkozhatunk abban a kompetenciafejlesztő kurzusfüzetben, amely hiánypótló jellegű felsőoktatási jegyzetként jelent meg a hazai tankönyvpiacon.

Ahogy a kötet bevezetőjében is olvasható, a Szegedi Tudományegyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke kezdetétől fogva tág értelemben közelítette meg az alkalmazott nyelvészet tárgyát, célját, módszereit és diszciplináris környezetét. Ezzel a szemléletmóddal rugalmasan alkalmazkodott az oktatás és kutatás aktuális elvárásaihoz, illetőleg illeszkedett a nyelvészeti szakképzés adott rendszeréhez és kurzusaihoz. Az Alkalmazott Nyelvészeti Mesterfüzetek kötetei szakirányok, tantárgycsoportok és kurzusok anyagáról nyújtanak átfogó képet, tájékoztatják, motiválják, orientálják a diákokat. E sorozat első köteteként jelent meg a szerző tanári beszédmagatartást feldolgozó kurzusfüzete, amelyben a pedagógusok intézményes kontextusban történő verbális megnyilatkozásainak empirikus kutatáson alapuló, részletes bemutatása valósul meg.

A téma vizsgálatának indoklását és a kurzusfüzet felépítését, tematikáját bemutató bevezetés és az elméleti háttérrel felvázoló fejezetek után a kötet tíz alfejezeten keresztül tekinti át részletesen a tanári beszédviselkedés legfontosabb jellemzőit. A téma feldolgozásának elméleti keretét napjaink korszerű, funkcionális szemléletű nyelvészeti irányzata, a tár-

salgáselemzés adja. A választott elméleti keret alkalmazhatóságát a szerző napjaink megváltozott oktatási gyakorlatával, a konstruktivista pedagógia hatására átalakuló tanári és tanuló szerepekkel, az új tanulásszervezési eljárások térhódításával indokolja. Ezek hatására a tantermi interakció is olyan irányban változott, amely lehetővé és szükségessé teszi a tantermi kommunikáció, mint társalgás empirikus vizsgálatát. Az kutatás korpuszát 18 tanóra rögzített és lejegyzett megnyilatkozásai adják, amelyek egyben az egyes eredmények, megállapítások illusztrációjaként is szolgálnak. Az elemző fejezetek végigkövetik a tanári beszédviselkedés legfontosabb jellemzőit, áttekintik a tanárok és a diákok megszólalásainak arányaira irányuló eddigi kutatásokat, bemutatják a tanári elvárások kommunikálásának jellemző módjait, felállítják a tanári kérdések, az értékelő és magyarázó megnyilatkozások, a tanári instrukciók tipológiai rendszerét. Külön fejezet foglalkozik a tanítási óra beszédaktusaival, a tantermi kommunikáció során használt társalgási maximákkal és a tanóra rituális elemeivel, erősebben ritualizált egységeivel (pl. tanóra kezdése, zárása).

A szerző több évtizedes oktatási és kutatási tapasztalatain alapuló elméleti tananyag frappáns összefoglalása mellett az oktatást és az önálló tanulást is kiválóan segítő jegyzet egyik legnagyobb érdeme, hogy minden fejezet végén vitatémák és feladatok állnak az oktatók és a hallgatók rendelkezésére a téma jobb megismerése érdekében. A feladatok a megadott módszertani útmutatásnak köszönhetően gyakran a téma szemináriumokon való feldolgozásához is segítséget nyújtanak. A vizsgált szövegkorpuszból származó lejegyzett órarészletekhez, vagy a megtekinthető órafelvételekhez kapcsolódó ötletes kérdések pedig önálló hallgatói gyakorlásra vagy kutatásra is lehetőséget teremtenek. A további ismeretszerzést megkönnyíti az egyes fejezetek végén található friss és aktuális irodalomjegyzék, amely alaposabb tájé-

kozódáshoz, referátumok, szemináriumi dolgozatok készítéséhez nyújt hasznos segítséget. Emellett a kötet végén a tanári beszédviselkedést átfogóan tárgyaló, a pedagógiai kommunikációs képességek fejlesztésének lehetőségeiről szóló művek és az új tanulás-szervezési eljárásokat bemutató modern didaktikák jegyzéke is megtalálható. A kurzusfüzet kellő elméleti megalapozottsággal nyújt olyan ismereteket a leendő (és gyakorló) pedagógusok számára, amelyek hozzásegíthetik őket saját beszédviselkedésük tudatos megfigyeléséhez és fejlesztéséhez. Ezzel segít felkészülni az új típusú pedagógusszerepre, a mindennapi pedagógiai gyakorlatban is hatékonyan működő módszertani és kommunikációs kultúra kialakítására.

A kötet elsősorban azoknak az egyetemi, főiskolai hallgatónak és gyakorló pedagógusoknak ajánlható, akik érdeklődnek a pedagógiai kommunikáció témaköre iránt, és saját kommunikációs viselkedésük hatékonyabbá tételéhez szeretnének segítséget kapni. Emellett hasznos összefoglaló és továbbgondolásra is lehetőséget teremtő nyitott mű lehet a téma kutatói számára, a pedagógusképzésben dolgozó oktatók pedig oktatási segédanyagként is használhatják. Érthető nyelvezete, élvezetes példái, feladatai, ötletes vitatémái miatt jó szívvel ajánlható minden, az iskola, mint „bonyolult kommunikációs tér” iránt érdeklődő laikus olvasónak (pl. szülőknek) is.

Boronkai Dóra

Lőrincz Julianna: Nyelvi jelentés és variativitás Szemantikai alapismeretek

Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Komárom, 2009. 242 oldal

A korszerű jelentéstani ismeretek szintetizáló feldolgozását jogosan hiányolhatta felsőoktatásunk. A közelmúltban két kiváló munka jelent meg, az egyik a magyarországi bölcsész konzorcium támogatásával, a másik a Selye János Egyetem gondozásában. Az utóbbi szerzőjét elsősorban az Eszterházy Károly Főiskola nyelvészeként ismerjük, emellett azonban a komáromi intézmény oktatója is. Lőrincz Julianna eddigi munkásságában megkülönböztetett szerepe volt a variativitás témájának, a mostani kötet sajátossága, hogy e kulcsfogalmat a jelentés tan területével kapcsolja össze.

A könyv két fő részből áll: az elméleti anyag módszertani szempontból példás, jól tanulható feldolgozásából, valamint tizenegy szemelvényt tartalmazó szöveggyűjteményből. A főbb alapfogalmakat tisztázó bevezető részek után a jelentésfogalom különböző megközelítései következnek: a logikai, a kognitív és a strukturális szemantika, valamint a kétszintű konceptuális szemantika, majd a komponens elemzés. Külön fejezetet szól a szemantikai pragmatika és a lexikai pragmatika alapfeltevéseiről. A legterjedelmesebb rész a polyszémia, a színónímia, a homonímia és az antonímia kérdéseit fejt ki. Bőséges példaanyag szemlélteti a jelentésváltozások négy fő típusát, a jelentésbővülést, a jelentésszűkülést, a jelentésmegoszlást és a jelentéselkülönülést.

A kötet címének megfelelően kiemelt szerepe van a nyelvi variativitás kérdéseinek. Lényeges szemléleti alapállás, hogy a variativitást a szerző összekapcsolja a nyelvi norma fogalmával. Már a történeti átekintésből is levezethető e két tényező szoros kapcsolata. A variánsok minden nyelvi szinten megtalálhatók. Ennek megfelelően számos példa szemlélteti a fonetikai, morfológiai, lexikai és gram-

matikai variativitást. A továbbiakban szó esik a teljes és részleges alak- és jelentéshasadásról, valamint a funkcionális elkülönülést mutató alakvariánsokról. A variativitás sajátos vizsgálati szempontjából ebben a fejezetben újra előkerül a színónímia és a paronímia. Nagy szakirodalmi háttere, illetőleg meghatározó volta miatt külön fejezet foglalkozik az igevariánsok problémáival. Az utolsó fejezet módszertani segítséget nyújt a nyelvi variativitás kérdéseinek tanításához, és gondolatébresztő feladatlappal szemlélteti a lehetséges gyakorlás, illetőleg számonkérés módozatait.

A kötet második fő része a szöveggyűjtemény, melynek révén hazai és határon túli nyelvészeti folyóiratok, illetőleg egyéb kiadványok nehezen hozzáférhető írásai válnak közkinccsé öt nagyobb témakörben, szám szerint tizenegy írással. A szemelvények többek között a jelentésszerkezet, a kognitív szemantika, a lexikai pragmatika, a neologizmusok és a szemantikai motiváció kérdéseit tárgyalják. Fontos kiemelni, hogy az írások döntő többsége az utóbbi tíz éven belül jelent meg, a szerzők között pedig olyan kiválóságokat találunk, mint Bańcierowski Janusz, Kiefer Ferenc, Lanstyák István, Péter Mihály és Pusztai Ferenc.

Az elméleti anyagot közel kétszáz tételből álló jelentéstani fogalomtár egészíti ki. Megtaláljuk itt az aktuális jelentéstől kezdve a denotácumon, jelentésbesugárzáson, jelkomplexuson keresztül a szemantikai izotópia, az uzális jelentés, a variabilitás és a variativitás fogalmának értelmezését. Végül pedig említessék meg a gazdag irodalomjegyzék, amely eligazítást nyújt azoknak, akik az egyes részletkérdésekben bővebb tájékoztatást igényelnek. Kiténik belőle, hogy az elmúlt két évtizedben milyen nagy

számban jelentek meg a témába vágó kiadványok, illetoleg tanulmányok.

A szerző előszavában megállapítja, hogy a segédkönyv jellege folytán nem törekedhetett teljességre az anyag feldolgozásakor. Elsődleges célja az alapvető kérdésekben sokszor teljesen ellentmondó nézeteket valló különböző szemantikák bemutatása. Az újabb felfogások mellett bevallottan egy hagyományosabb, az általános és középiskolai nyelvtani anyaggal jobban összhangban lévő, az idegennyelv-
oktatásban is hasznosítható anyag közzétételére törekedett. A jelentéstani alapismereteken kívül a kötet segítséget nyújt bizonyos nyelvészeti és nem nyelvészeti diszciplínák közötti integráció megteremtésében.

Zimányi Árpád

Bardócz Orsolya – Nagy Sándor: Benedek Elek emlékalbum Készült a Művelődés Műhelyében, Kolozsvár, 2009

A címlapon Elek nagyapó képe hívogat, hogy vegyünk kézbe az emlékalbumot, s eddigi olvasmányélményeink mellé fényképek segítségével is kísérik el Benedek Eleket életútján, Kisbactól, Udvarhelyre a Református Kollégiumba, Pestre a Kerepesi útra, a Kálvin téri református templomba, ahol házasságot kötött Fischer Máriával. A Pesten szerkesztett újságok címlapjai mellett *Az Én Újságom* és a *Jó Pajtás* borítói mellett a nagyszülők és a népes család közös fotója, majd a kisbactoni házat látjuk, amelyről így vallott Elek apó: „Ebbe a házba be van falazva a lelkem, a téglákat, melyeknek minden darabja egy-egy könyv, az én véremmel kevert mész ragasztja össze.” Családi képek sorakoznak, könyvek címlapjai, Petőfi-ünnepség Segesváron, útlevel, majd a *Napkelet*, a *Pásztortűz*, az *Erdélyi Helikon* borítói, s a mosolygó Elek apó fényképe 1924-ből. Utána a *Végrendelet* kézírással: „Jézus tanítványa voltam, / Gyermekkekhöz lehajoltam. / A szívemet fölemeltem: / Szeretetre így neveltem.”

A ravatalon fekvő Elek apó, az utolsó, befejezetlen levele és a temetési szertartás képe után a közös sír, de az *Öreg faültető éneke* című versében az üzenet: „Hadd ültetek fát szépen, rendben, / Óh, nem magamnak, az új nemzedéknek!”

Kiknek? A „székely truppnak” is, Elek nagyapó fiainak: A csoportkép után Bartalis János, Tamási Áron, Kacsó Sándor, Szentimrei Jenő, Szentimreiné Ferenczy Zsizi, Tompa László, Sipos Domokos külön-külön megörökített képei sorakoznak.

A *Portrék* cím alatt találjuk Karvaly Mór festménye mellett Elek apó időskori portréját, a kisbactoni kertben készült képet, ez másikat, amelyen Elek fiával kaszál, s az ebéd utáni szieszta megörökítő fotót.

A 40 családi kép közül az első Fischer Mária fiatalkori képe, a kisbactoni kertben készült családi fotó, majd pihenés közben láthatjuk a családot, a nagyszülőket az első unokákkal, de az első hat unokával is, a pesti unokákat a kertben, a két szülőt Flóra lányukkal, Elek apó kisbactoni kertjét, a kúriához vezető,

fenyőfák vigyázta kocsit, újabb kép az unokákkal a kertben, kedvenc időtöltésük – labdjáték - közben, a gyerekek és barátaik színházi előadását, s Elek apót, amint megfogja az eke szarvát. Benedek Marcell fiatalkori és időskori képe mellett Benedek Mária – Aranyvirág – fiatalkori képe, s fejezet végén a temetésről készült felvétel, valamint „a két ember árnyékában felnőtt” gyermekek nemes fájdalmat sugárzó, a szeretetet hangsúlyozó üzenetük.

S ami még az utókorra maradt és vár minden látogatót: az Emlékház. Az avatáskor készült képek, az ebédlő, a dolgozószoba, Elek apó saját kezű önéletrajzának első lapja, tolla pecsétje, látogatók csoportképe, Benedek Elek-émlékégy 2009-ből, az emlékünnepegy plakátja, Kós Károly illusztrációja Benedek Elek elbeszéléseihez, a kisbactoni Benedek család címere, a *Vasárnap* és a *Vasárnapi Újság* címlapja Kós Károly színes linómetszetével, a Cimborák címlapja Elek nagyapó képével és a gazdag, sokágú családfa

De festmények, emléktáblák, szobrok is élénk varázsolják a nagy mesemondót: Bordi András festménye, Kós Károly tusrajza, Zsögödi Nagy Imre fametszete, az egykori budapesti lakóházán található emléktábla, Gergely István szobra, a Székelyudvarhelyen és Sopronban álló mellszobor. Mesehallgatásra Budapesten, Nagykovácsiban, Sopronban és Székelyudvarhelyen Elek apó kútja vár, s a kisbactoni iskola udvarán pedig Elek apó mellé ültethetünk s lapozgathatjuk a *Többsincs királyfi*, *Őcsike levelei*, *Székely népballadák*, *Székely mesemondó*, *A vitéz szabólegény*, *Óriások és törpék*, *Csudalámpa* című csodálatos mesegyűjteményeit, vagy éppen a négy kötetben összegyűjtött leveleit....

A kötetet a képek jegyzéke zárja.

Köszönjük a Bardócz Orsolya – Nagy Sándor szerzőpárosnak, hogy gazdagabbak lettünk egy újabb Benedek Elek-kötettel, amelyet szép ajándékként adhatunk gyermekeinknek, tanítványainknak.

Málnási Ferenc

**Az Alma Mater visszaköszön
A Református Leánygimnáziumtól
az Apáczai Csere János Elméleti Líceumig**

Szerkesztők: Deák Árpád, Jakab Antal, Vörös Alpár István Vita

Kiadja: Encyclopaedia Egyesület, az Apáczai Csere János Elméleti Líceum Szülői szervezete. Gloria, Kolozsvár, 2010

„Ezerszer boldogabb...az, aki innen jól csiszolt lelket visz magával” – Apáczai Csere János szavai állnak az in memoriam dr. Wolf Rudolf igazgató úr emlékének szentelt kötet élén.

Vörös Alpár igazgató előszavában a könyv megszületésének körülményeiről tájékoztat, arról, hogy „jelen válogatás szűk metszete kíván lenni ez szellemekkel, érzékenységgel telített kis közösségnek a hétköznapjaiból és ünnepnapjaiból, amelynek alakulása párhuzamba állítható erdélyi magyarságunk történetének elmúlt 90 évével”.

Apáczai Csere Jánosra, a küzdelmes sorsú tudósról emlékezik Szilágyi T. Júlia, utána dr. Wolf Rudolf igazgatóra, történelemtanár alakját rajzolja meg Vörös Alpár, hangsúlyozva, hogy „tanári tevékenységét az igényesség, a magas szintű szakmai tudás és a diákokkal való kitűnő kommunikációs készség jellemezte..., mint igazgatónak köszönhető, hogy az iskolában olyan tanári közösség alakult ki, ahol a tanárok nemcsak munkatársak, hanem barátok is..., akik figyelték rá, emberséget tanulhattak tőle, önzetlen szeretetet és segítőkészséget”. Szavait a 2008-as ballagókhöz intézett meleg hangú, Kölcsey Ferenc gondolatát felidéző beszédében olvashatjuk: „Szívedben és fejedben ezerféle erő szendereg, mit felkölteni, s kifejtteni és alakítani a te dolgod.” A kollégák, a pályatársak nevében Wanek Judit-Klára, Sipos Gábor és Deák Árpád búcsúzó, emlékező beszéde után az eltávozott igazgató publikációs jegyzéke és a dr. Wolf Rudolf-díj megalapításáról szóló hír szerepel a kötetben.

Maga a könyv három nagy fejezete tárgyalja az iskola történetét, életének kisebb-nagyobb, kellemes és kellemetlen emlékeit.

A kolozsvári Református Leánygimnázium a kezdetektől az államosításig – 1919–1948.

Deák Árpád történelemtanár az erdélyi népnevelés és művelődés kezdeteit vázolja fel, Jakab Antal Géza történelemtanár hosszabb tanulmánya a kolozsvári Református Leányiskola 1918–1940 közötti helyzetét, anyanyelvi oktatásunkért vívott, sokszor nagyon nehéz, szinte szelmalom harcait, de mégis hittel, szívvel, tettel vívott küzdelmét mutatja be. Gaal György tanulmánya folytatás, az iskola 1940–1948 közötti korszakát mutatja be, a leányiskola kormány-

zatát, a tanévek beosztását, ünnepeit, ünnepélyeit, az iskola tanterveit, tananyagát, tankönyveit, tanárait, alkalmazottait, diákjait, a vallásérkölcsei, fegyelmi és egészségi állapotát, az iskolalátogatásokat, ellenőrzéseket, vizsgákat, a tanításon kívüli tevékenységet aztán az államosítás ürügyén bekövetkezett felszámolást, amelynek során a református egyház tulajdona, teljes vagyonával a román állam tulajdona lett.

Az évek során megjelent Évkönyvekben megjelent írásokból, visszaemlékezésekből való válogatás következők: Husz Ödön földrajz szakos igazgatóról, Báthory Jolán történelem-tanárnő igazgatóról, az iskola fizika- és természetrajzi szertáráról, a bentlakásról, a Szeretetházról, a könyvtárról, mellettük több volt tanítvány visszaemlékezései sorakoznak

A fejezetet korabeli fotók zárják: alapítótársági oklevél, alapkő-letélteli ünnepség, fizikaszertár, a természetrajzi előkészítő, könyvek, az iskola épülete képeslap, végzetek tablói, ballagó diáklányok 1942-ben...

A kolozsvári Magyar Tanyművelő Leányközépiskolától a kényelvű általános iskoláig – 1948–1990

A sötét 50-es, 60-as évek, a megpróbáltatások, megfélemlítések ellenére a Schola pedagógusai, tanulói megőrizték az intézmény haladó hagyományait, magyar szellemiségét, belső rendjét. A kor két jelentős igazgatójáról, Bereczky Anna és Székely Ferenc igazgatókról szóló megemlékezést, laudációt olvashatunk. A végzősök emlékeznek volt tanáraikra, Boér Lászlóné Léber Margitra, dr. Bartha Sándorné Ferencz Annára, a „csendből szótt emlékek”re, az első fiúkra a leánygimnáziumban, a személyi kultusszal terhelt 70-es évekre, amikor a líceumot általános iskolává minősítették vissza, de a módszertani tudományos ülésszakokra, amelyekre akkoriban más iskolában nem volt példa. Ezt a fejezetet is fotók zárják, melyek a tanári kart, a ballagást, a néptánc csoportot, a fiúk és a lányok kosárlabdacsapatát, osztályablókat, maturandús-szalagot, és kicsengetési kártyát, ellenőrzőt, a torockói expedíciót, a módszertani napok programfüzetét és kötetét, a varsói kirándulást, az iskola kórusát mutatják be.

Az újrakezdestől napjainkig – az apáczais szellemiség kialakulása – 1990–2000

A fejezetet élén két, hosszabb írás a 89-es eseményeket követő hónapokról, évekről szól. Az egyikben Szilágyi Júlia igazgatóról számol be arról, hogyan sikerült az „iskolák feletti szükségesség voltát” hangsúlyozó tudós, pedagógus, Apáczai Csere János nevét felvenni, hogyan született az Apáczai-napok ötlete, hogyan indult be a tanítóképzés úgy, hogy az egyik végzős azt vallhatta: „Ebben az otthonias légkörben csengőbb hangon szólalt meg énekünk”. Sok-sok akció folytatta a Régi Hármas legértékesebb hagyományait, amikor többek között pl. „új fényt kapott a ballagás, amelyen visszaszületett az anyanyelv, és a Bibliából felolvasott ige örök bölcsességét a pillanat fensége útravalóvá minősítette” dr. Csiha Kálmán püspök úr prédikációjában. Az 1995. januártól decemberig megtörtént, előre megszervezett, gyalázatos „eseményeket” Imre Zsolt történelemtanár is elmeséli. Pedig az iskola története a „Legyen hát célod: Istennek dicsőség, / Magadnak munka” jelszóval kezdődik, ám a tanfelügyelői, a „brigád”-látogatások nem ezt vizsgálták, hanem a kákán is csomót keresve, a múltból idementett módszerekkel anyanyelvoktatásunk egyik kolozsvári fellegvárát ostromolták, akarták lerombolni, felszámolni. Ám a közösségi összetartozás érzése nyomán megtapasztalhattuk Jónás próféta és Babits Mihály igazát: „Mert te vagy, aki fordít rosszat jóra / minden gonosznak megváltoztatója.” A csendes építkezés korát tragédiák árnyékolták be, ám ennek ellenére „sikerült kialakítani az apáczais közösség személyiségképét, mely-

re az önálló gondolkodás, a feladatvállalás, az önmegvalósításra való törekvés jellemző.”

A kolozsvári magyar óvónő- és tanítóképzés történetéről is beszámolt olvashatunk, benne a 1990-2002 között az Apáczaiiban is zajló tevékenységről, az Aranka György Nyelv- és Beszédművelő Verseny 14 évéről, a képzőművészeti tehetséggondozásról, az Apáczai-galériáról, az iskola színjátszó köréről, sportéletéről, de a tanulásra és közösségi tevékenységre serkentő díjakról, ösztöndíjakról. Ezt a fejezetet is fotók zárják: a névtábla-avatási ünnepségről, az Apáczai dombormű felszenteléséről, a karácsonyi ünnepségekről, az Apáczai Líceum névadó ünnepségéről, a dr. Wolf Rudolf-díj okleveléről, a Kincses Kolozsvár kiállításáról, cserekapcsolat-kirándulásokról, az Európa Parlamentben tett látogatásról...

A *Függelék*ben az iskola névváltozatait, az igazgatók és aligazgatók nevét a szülői bizottság elnökeinek nevét, a különböző tantárgyakat oktató tanárok, tanítók, az iskola titkárok, könyvelők, gondnokok nevét találjuk, s mellettük az iskola érettségiző tanulóinak névsorát – 1919–2009 között.

A kötet utolsó borítóján – CD lemez – elektronikus úton is elérhető képanyag őrzi mindazt, amit szövegben olvashatunk. Volt és jelenleg is apáczais kollegák, diákok, de más kolozsvári kollega és diák nevében is köszönjük a könyvet, kívánjuk, hogy „a kötet olvasása az emlékezés örömteli, kellemes perceit fogja jelenteni minden olvasónak, visszahozva az alma mater önfeledt, nyitott és Apáczai Csere János örökvényű értékeit közvetítő hangulatát.”

Málnási Ferenc

Donáth Péter:

**A MAGYAR MŰVELŐDÉS ÉS A TANÍTÓKÉPZÉS TÖRTÉNETÉBŐL
1868–1958**

24 cm, XXX+830 oldal, ára: 4830 Ft

Donáth Péter:

**OKTATÁSPOLITIKA ÉS TANÍTÓKÉPZÉS MAGYARORSZÁGON
1945–1960**

24 cm, XXVIII+558 oldal, ára: 3990 Ft

Megrendelhető:

Trezor Kiadó, 1149 Budapest, Egressy köz 6.

Telefon/fax: 363-0276, e-mail: trezorkiado@t-online.hu

Benczik Vilmos:

NYELV, ÍRÁS, IRODALOM — KOMMUNIKÁCIÓELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSBEN

24 cm, 332 oldal, ára: 2240 Ft (Megrendelhető a Trezor Kiadónál: trezorkiado@t-online.hu)

ÖTLETTÁR

Rovatvezető: Raátz Judit (Gödöllő, Lovarda u. 28. 2100)

Az alábbi, hasznos feladatsort és az interneten ingyenesen elérhető feladatkészítő programot Mirczik Bálint magyar és történelem szakos tanárjelölttől kaptuk.

A játékkészítő program neve: HOT POTATOES. A Program legálisan és ingyen, regisztráció nélkül letölthető a következő oldalon: http://hotpot.uvic.ca/A_downloads/Hot_potatoes_6.3_installer letöltése szükséges. A programmal öt különböző játékos feladattípust szerkeszthetünk, így pl. kvíz sorokat, keresztrejtvényt, zárt tesztek, párosító feladatokat. Fontos, hogy amikor készen vagyunk a feladat szerkesztésével (és elmentettük a játék tervét), akkor az ikonok közül (felül, középen) a kis kék pókhálóra kell kattintani, az konvertálja a feladatot a megjelenítési formátumba.

Példaként egy kvíz kérdéssor, amely 12. osztályban a nyelvtörténeti témakör földolgozásakor használható. A program értékeli a megoldást, és azonnal statisztikát is ad a róla.

- Milyen nagyobb népek szavai kerültek át nyelvünkbe az ősmagyar kor alatt?
 - arab, mongol
 - iráni, török, szláv
 - germán, iráni, török
 - török, cseremisiz, mongol
- Az őmagyar kort a Honfoglalástól számítjuk, a...
 - felvilágosodásig.
 - a könyvnyomtatás elterjedéséig.
 - az első magyar nyelvű Biblia megszületéséig.
 - mohácsi csatáig.
- Mivel magyarázható a 10–11. század feltűnően sok latin jövevényszava?
 - Bizánccal való szoros kapcsolatokkal.
 - a számos nyugati hadjárattal; a kalandozó-sokkal.
 - a kereszténység felvételével.
 - a latin nyelvű könyvek beáramlásával.
- Mikor emelkedett hivatalos nyelvvé a magyar nyelv?
 - 1825
 - 1848
 - 1945
 - 1844
- Az első magyar Biblia-fordítás megalkotója:
 - Heltai Gáspár
 - Káldi György
 - Károli Gáspár
 - Szenci-Molnár Albert
- A veszprémvölgyi apácamonostor adománylevele...
 - görög nyelven íródott Géza fejedelem alatt.
 - latin nyelven íródott Géza fejedelem alatt.
 - magyar nyelven íródott Szent István alatt.
 - görög nyelven íródott Szent István alatt.
- A Gesta Hungarorum különösen fontos forrás a ... szempontjából.
 - az államalapítás korának latin jövevényszavai
 - a 12–13. század helynevei és személynévei
 - a honfoglalás kori iráni és török jövevényszavak
 - a 9–10. század helynevei és személynévei
- Két leghíresebb szövegemléküket őrizik:
 - Leuveni-kódex, Pray-kódex
 - Königsbergi-kódex, Leuveni-kódex
 - Jordánszky-kódex, Münchener kódex
 - Jordánszky-kódex, Pray-kódex
- A legkorábbi magyar nyomtatványok...
 - útleírások, térképek voltak.
 - Bibliák, imádságos könyvek voltak.
 - adminisztrációs jegyzékek voltak.
 - katonai hivatali iratok voltak.
- 1055-ből származik...
 - az első ismert kódex.
 - az első teljesen magyar nyelvű szövegemlék.
 - a tihanyi apátság alapítólevele.
 - a Gesta Hungarorum.

Továbbra is várjuk ötleteiket. Levelüket az alábbi módokon folyamatosan küldhetik a rovatvezető címére: 1. postai úton: Raátz Judit 2100 Gödöllő, Lovarda u. 28. 2. Ímélen: raatz.judit@vnet.hu.

ÉRTÉKES ÉS SZÉP KÖNYVEK!

TREZOR KIADÓ

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

*Telefon/fax: 363-0276 * E-mail: trezorkiado@t-online.hu (Új cím!)*

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Az alábbi könyvek megrendelhetők levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve hétfőtől péntekig 9–16 óra között (előzetes telefon egyeztetés alapján) személyesen is megvásárolhatók a fenti címen.

ÚJ UTAK AZ ANYANYELVI NEVELÉSBEN ÉS A PEDAGÓGUSKÉPZÉSBEN (Tanulmányok)

24 cm, 172 oldal, ára 2415 Ft

A SZÓKÉPEK ÉS A SZÓNOKI BESZÉD

Retorikai tanulmányok és a 6. Kossuth-szónokverseny anyaga.

24 cm, 284 oldal, ára 2520 Ft

Demeter Katalin: ÉRTÉKÖRZÉS (Tanulmányok)

20 cm, 192 oldal, ára 2520 Ft

Hegedüs Géza: VILÁGIRODALMI ARCKÉPCSARNOK I–II.

200 külföldi író portréja Homérosztól Dürrenmattig.

Két kötet, 24 cm, 764 oldal, ára kötve, védőborítóval 1562 Ft

Hegedüs Géza: AZ EURÓPAI GONDOLKODÁS ÉVEZREDEI

24 cm, 288 oldal, ára kötve, védőborítóval 625 Ft

Hegedüs Géza: A SZÉPIRODALOM MŰFAJAI

24 cm, 168 oldal, ára kötve, védőborítóval 750 Ft

Marshall McLuhan: A GUTENBERG-GALAXIS

A tipográfiai ember létrejötte

24 cm, 332 oldal, ára kötve, védőborítóval 3920 Ft

L. Sz. Vigotszkij: GONDOLKODÁS ÉS BESZÉD

24 cm, 420 oldal, ára kötve, védőborítóval 2900 Ft

Hegedüs Géza: A HALHATATLAN HAMISJÁTÉKOS

Színes, szórakoztató, rövid művelődéstörténeti írások. *21 cm, 152 oldal, ára 448 Ft*

Benczik Vilmos: JEL, HANG, ÍRÁS

Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez

24 cm, 287 oldal, ára 2310 Ft

Benczik Vilmos: NYELV, ÍRÁS, IRODALOM

kommunikációelméleti megközelítésben

24 cm, 332 oldal, ára 2240 Ft

CS. NAGY-TANKÖNYVCSALÁD: elsőtől nyolcadikig... és tovább!

TREZOR KIADÓ, 1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon/fax: 363-0276

E-mail: trezorkiado@t-online.hu * Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

A könyvek megrendelhetők postai szállításra levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve előzetes telefonos egyeztetés alapján személyesen megvásárolhatók a fenti címen.